

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Kristi Kähär

**VÕÕRSIL TÖÖTAVATE LAPSEVANEMATEGA LASTE
PROBLEEMID PÄRNU LINNA JA MAAKONNA 7-9.
KLASSIDE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Liina Käär

Kaasjuhendaja: Kandela Õun

Pärnu 2015

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Migratsiooni, töörande ja võrgustikutöö teoreetilised lähtekohad	7
1.1. Ülevaade migratsioonist ning töörandest	7
1.2. Tööränne Eestist välisriikidesse	12
1.3. Võrgustikutöö	13
1.4. Ülevaade pere ja migratsiooniga seotud uurimustest	17
2. Uurimus välismaal töötavate vanematega laste probleemidest ja toetusvõimalustest	21
2.1. Uurimiseesmärk, meetodika ja valim	21
2.2. Uurimuse tulemused	25
2.2.1 Noorte suhtumine vanemate välismaale siirdumisse	25
2.2.2 Toimetulek igapäevaeluga	27
2.2.3 Toetuse vajadus vanemate äraoleku ajal	30
2.2.4 Suhete kvaliteet ning toe pakkumine võõrsil töötava vanema poolt	32
2.2.5 Klassijuhatajate nägemus võõrsil töötavate lapsevanematega lastest	38
2.3. Järeldused ja ettepanekud	40
Kokkuvõte	46
Viidatud allikad	48
Lisad	52
Lisa 1. Küsimustik 7-9. klasside õpilastele	52
Lisa 1 järg	53
Lisa 1 järg	54
Lisa 1 järg	55
Lisa 2. Küsimustik klassijuhatajatele	56
Lisa 2 järg	57
Lisa 3. Intervjuu küsimused erialaspetsialistidele	58

Lisa 4. Vastus selgitustaotlusele	59
Summary	60

SISSEJUHATUS

Tänapäeva Eestis on tõsiasjaks saanud olukord, kus paljud pered on lõhestunud – kas vanemad on lahutatud või vanemad või üks vanematest töötab välisriigis. Taolised muutused on paratamatud ning ühiskonnal on vastavalt olukorrale vaja reageerida. Lapse arengu seisukohast on väga oluline, et teda ümbritseksid täiskasvanud inimesed – sealhulgas vanemad, kooli personal, vanavanemad, muud sugulased ja naabrid, et tagada lapsele turvaline kasvukeskkond. Probleem on jõudnud riiklikule tasemele ning Laste ja pere arengukavas 2012-2020 (2011) on välja toodud tegevussuund, mis käsitleb vanemate ajutist eemalolekut. Oluliseks on arengukavas peetud just käitumisjuhiste koostamist lapse võrgustikuliikmetele.

Tiina Tammeoru (2014) artiklis on välja toodud viimase rahvaloengu tulemustest, et ligi 650 pere laps(ed), kelle vanem(ad) töötasid välismaal, oli jäetud Eestisse. Samuti kasvab välismaal töötavate eestlaste arv pidevalt – viimase kümne aasta jooksu on nende inimeste arv kümnekordistunud. Eelnevate väidete põhjal peab käesoleva diplomitöö autor oluliseks uurida, kuidas on võimalik Eestisse jäetud lapsi aidata väljaspool pereringi, eelkõige just koolis, et tagada lapse normaalne areng ning toimetulek. Lisaks ei leidnud diplomand, et antud teemat oleks kooli vaatenurgast uuritud – varasemad lõputööd on keskendunud lapse ja pere heaolule, toimetulekule tema enda vaatenurgast ning pereema või -isa vaatenurgast.

Sellest tulenevalt on diplomitöö eesmärk välja selgitada võõrsil töötavate vanemate laste probleemid ja võimalused toetuseks koolis ning võrrelda omavahel välismaal töökäivate lapsevanematega noorte ja välismaal tööl mittekäivate lapsevanematega noorte arvamusi antud teemal.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- anda ülevaade migratsioonist, töörandest üldiselt ja Eesti kontekstis;
- analüüsida teemakohase kirjanduse põhjal (tugi)võrgustiku vajalikkust võõrsil töötavate vanematega lapsel;
- anda ülevaade varasematest uurimustest seotud teemaga;
- selgitada välja kooli teadlikkus võõrsil töötavate vanematega lastest ja nende probleemidest;
- selgitada välja probleemid lastel, kelle vanemad töötavad välismaal;
- selgitada välja võõrsil töötavate vanematega lapse toetamise võimalused koolis;
- võrrelda omavahel välismaal töölkäivate lapsevanematega noorte arvamusi ja välismaal tööl mittekäivate lapsevanematega noorte arvamusi.

Töö autor valis diplomitöö teostamiseks Pärnu linna ja maakonna, sest 2011. aasta rahvastiku ja eluruumide loenduse andmetel on enim välismaale tööle läinuid inimesi just Pärnumaalt (Riina Martinson 2013). Töö tulemused võivad olla kasuks nii kohalikele omavalitsustele, lastevanematele ja koolidele nii Pärnumaal kui ka mujal Eestis.

Uurimisülesannete lahendamiseks on kasutatud eesti- ja ingliskeelseid paber kandjal ja Internetis olevaid allikaid. Tuginetud on ka Eestis läbiviidud uurimustele, millest viimane ilmus 2014. aasta novembris.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, millest esimese alapeatükid keskenduvad teoreetilistele seletustele migratsioonist ja töörandest üldiselt ning Eesti kontekstis, samuti võrgustikutööle. Lisaks on peatükis välja toodud varasemad uurimused seoses antud teemaga ning teistes riikides kasutatavad meetmed situatsiooni leevendamiseks. Lõputöö teine peatükk tugineb autori poolt läbiviidud uuringu tulemustele ja tõlgendamistele.

Lõputöö autor soovib tänada oma juhendajaid, klassijuhatajaid, õpilasi ning erialaspetsialiste, kes nõustasid uuringus osalema ning kooli juhtkonda, kes aitasid küsitlusi läbi viia.

Töös enim kasutatavad mõisted:

Migratsioon ehk ränne – üldmõiste, mis tähendab igasugust rännet, inimeste ümberpaiknemist. See hõlmab inimeste ümberasumist nii oma riigi piires kui ka rahvusvahelises ulatuses, nii püsivat kui ka hooajalist rännet, samuti pendelrännet. (Rändevalused mõisted 2014)

Emigratsioon ehk väljaränne - on alalise või pikaajalise eesmärgiga ümberasumine välisriiki. (Rändevalused mõisted 2014)

Pendelränne – inimeste pidev ja lühiajaline liikumine (iga päev, mitu korda nädalas või kuus) oma alalisest elukohast teise piirkonda ja tagasi (tavaliselt töötamise või õppimise eesmärgil, vastavalt tööränne ja haridusränne). Pendelränne on enamasti riigisisene, kuid esineb ka piiriülest pendelrännet. (*Ibid*)

Võrgustikutöö – koostöö erinevate ametkondade ja struktuuridega kliendi argielu probleemide lahendamiseks. (Korp, 2002)

1.MIGRATSIOONI, TÖÖRÄNDE JA VÕRGUSTIKUTÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Ülevaade migratsioonist ning töörandest

Migratsioon on mitmetahuline nähtus, mille käsitlemisel kasutatakse majanduse, psühholoogia, sotsioloogia, politoloogia, etnoloogia ja teiste teadusvaldkondade seisukohti. Seega on võimatu tuua välja konkreetset ja kõikehaaravat teoreetilist migratsioonikäsitlust. (Eamets, Philips 2004: 7) Sarnaselt eespool nimetatuga on Samers (2010: 52) välja toonud, et migratsiooni võivad defineerida erinevad inimesed väga erinevalt. Lisaks ei ole migratsiooni puhul tegemist iseseisva ja sõltumatu, vaid ühiskonnas toimuvatest poliitilistest, majanduslikest ja sotsiaalsetest protsessidest mõjutatud ning ise neid mõjutava nähtusega (Kulu 2000:7). Kokkuvõtvalt võib välja tuua, et kõik migratsiooniteooriad proovivad vastata kolmele küsimusele (Krieger 2004: 4):

- millised ühiskonnagrupid migreeruvad kõige rohkem;
- miks inimesed migreeruvad;
- miks inimesed ei migreeru, kuigi see oleks neile kasulik?

Migratsioon on inimeste ruumiline liikumine, millega kaasneb elukohavahetus (Tassinopoulos, Werner 1998). Migratsiooni saab eristada kolme erineva kategooria alusel – geograafiline, ajaline ja suunaline (vt tabel 1 lk 8). Geograafiliselt eristatakse sisemigratsiooni ehk inimeste ümberasumist omal maal ja rahvusvahelist migratsiooni ehk inimeste elama asumist ühest riigist teise. Ajalises mõttes jaguneb migratsioon alaliseks ehk püsivaks elukohavahetuseks ning ajutiseks elukohavahetuseks, näiteks hooajaline tööle- ja elama asumine teise riiki. Migratsiooni suunalised mõõtmised on

emigratsioon ehk riigist või piirkonnast välja liikumine ning immigratsioon ehk riiki või piirkonda sisse liikumine. (Eamets, Philips 2004: 6)

Tabel 1. Migratsiooni kategooriad (autori koostatud)

GEOGRAAFILINE MÕÕDE	AJALINE MÕÕDE	SUUNALINE MÕÕDE
Sisemigratsioon	Alaline	Emigratsioon
Rahvusvaheline migratsioon	Ajutine	Immigratsioon

Sarnaselt on migratsiooni defineerinud ka Samers (2010: 9-10), kes on eristanud siseriiklikku ja rahvusvahelist migratsiooni ning ajutist ja pikaajalist. Siseriikliku migratsiooni korral vahetab inimene elukohta oma elukohariigi siseselt (näiteks kolib linnast maale) ning rahvusvahelise migratsiooni korral liigub inimene väljapoole oma riigi piire. Ajutise migratsiooni all mõistetakse välisriigis viibimist alla kolme kuu. Samas nimetatakse rahvusvahelisi migrante ka „ajutiselt püsivateks“, sest nad külastavad pidevalt oma koduriiki.

Lisaks on Samers (2010: 10- 11) välja toonud legaalse ja illegaalse ning vabatahtliku ja pealesunnitud migratsiooni. Legaalsed migrandid on need, kes on saanud sihtriigi valitsuselt elamisloa riigis elamiseks ning illegaalsed migrandid need, kes elavad riigis ilma loata või nende viisa on kaotanud kehtivuse. Pealesunnitud migratsioonis eristatakse kahte suuremat migrantide tüüpi: asüülitaotlejad ja põgenejad. Eristatakse veel ka kolmandat tüüpi migratsiooni, mis on majanduslik, see tähendab, et inimene migreerub vaesuse või väikeste palkade tõttu.

Siinkohal on sobivateks näiteks autori arvates eestlased, kes käivad välisriikides tööl – neid võib nimetada nii „ajutiselt püsivateks“ migrantideks, sest külastavad aeg-ajalt siiski kodumaad kui ka majanduslikeks migrantideks, sest eelkõige on lahkumise põhjus välisriikide paremad palganumbrid. Samuti on palju noori inimesi, kes õpivad välismaal, kuid siiski külastavad kodumaad ning plaanivad siia ka tulevikus tagasi pöörduda.

Migratsiooniteooriad eristatakse selle alusel, kas tegemist on majandusliku või mittemajandusliku lähenemisega. Mittemajanduslikke teooriad on välja pakkunud erinevad sotsiaalteaduste valdkonnad ning uuemad neist käsitlevad migreerumise sotsiaal-psühholoogilisi ja sotsiaalseid aspekte. Analüüsi tasandi järgi eristatakse mikro-, meso- ja makroteooraid. (Eamets, Philips 2004: 7) Järgnevas tabelis on toodud välja lähtekohad erinevates tasandites ja sinna alla kuuluvad põhilised teooriad.

Tabel 2. Migratsiooniteooriad ja nende analüüsitasandid (Faist 2000, viidatud Why...2008:5 vahendusel)

Mikrotasand	Mesotasand	Makrotasand
Individuaalsed väärtused, ootused.	Sotsiaalsed suhted	Majanduslik, kultuuriline olukord
Peamised teooriad: <ul style="list-style-type: none"> • Tõmbe- ja tõuketegurid • Käitumuslikud mudelid • Sotsiaalsete suhete teooria • Neoklassikaline mikroteooria 	Peamised teooriad: <ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalse kapitali teooria • Võrgustikuteooria • Institutsionaalne teooria • Kumulatiivse põhjuslikkuse teooria • Migratsiooni uus ökonoomika 	Peamised teooriad: <ul style="list-style-type: none"> • Duaalse tööturu teooria • Maailma süsteemi teooria • Neoklassikaline makroteooria

Erinevaid teooriad uurides jõudis käesoleva töö kirjutaja järeldusele, et antud töö kontekstis on mõistlik anda ülevaade võrgustiku-, tõmbe- ja tõuketegurite- ning neoklassilisest majandusteooriast, sest eelnimetatud teooriad annavad edasi kõige rohkem põhjuseid just Eesti kontekstis, miks inimesed migreeruvad – haridus ja olukord tööturul (mikrotasandi lähtepunktid), lisaks ka sotsiaalsed suhted (mesotasandi lähtepunkt).

Neoklassikalise majandusteooria mikrotasandil (*neoclassical micro theory*) lähenetakse migreerumisele kui investeeringule inimkapitali ning võrreldakse inimese töötasu ja tööhõive võimalusi. Teooria kohaselt hinnatakse sissetuleku võimalust sihtriigis ning tõenäosust leida seal töökoht arvestades ka migratsiooniga kaasnevate kulude ja tuludega ning võrreldakse seda senise situatsiooniga kodumaal. (Eamets, Philips 2004: 7-8) Seda osa teooriast võib kanda üle praktikasse – paljud eestlased võrdlevad oma palgataset ja elukvaliteeti Eesti ning mõne muu riigi vahel.

Samas on teoorial ka teine pool, nimelt tugineb antud teooria mitmetele eeldustele, mis ei pruugi ja üldiselt ei vasta praktikas tõe (Eamets, Philips 2004: 8):

- migratsioon on riskivaba;
- sellega ei kaasne kulutusi;
- migrantidel on olemas täiuslik ja tasuta informatsioon;
- migrandid käituvad ratsionaalselt;
- migrandid on autonoomsed ilma sotsiaalse taustata isikud;
- puuduvad migratsiooni takistavad barjäärid (keelelised, seaduslikud, kultuurilised).

Neoklassilise makroteooria (*neoclassical macro theory*) korral tulenevad individuaalsed migratsiooniotsused erinevusest tööjõu pakkumises ja nõudmises päritolu- ja sihtriigis. Seega on ränne ajendatud situatsioonidest tööjõuturgudel, mida reguleerides võib valitsus migratsiooniprotsesse suunata. (Kulu 2000: 7)

2013. aasta andmete põhjal elas Soomes alaliselt või tähtajaliselt enam kui 63 000 Eesti kodanikku (Soome-Eesti sotsiaalkindlustus 2014). Seega on Soomes tekkinud juba päris suur eestlaste kogukond, kes kindlasti ka omavahel suhtlevad – suhtlusportaalil Facebook võib leida erinevaid kommuune, kuhu on koondatud Soomes elavad eestlased eesmärgiga vahendada tööpakkumisi, lisada müügikuulutusi, otsida suhtlusvõrgustikku - näiteks FinEst – Eestlased Soomes, Vabad töökohad Soomes, Eestlased müüvad Soomes jne. (FinEst...2015, Vabad...2015, Eestlased...2015) Võib oletada, et paljud eestlased on Soome kolinud seetõttu, et tutvusringkond on seal olemas ning nende kaudu saadakse ka töökoht. Siinkohal on mõistlik anda ülevaade võrgustiku teoriast, mis annab hea ülevaate eestlaste fenomenist Soomes.

Võrgustiku teooria (*network theory*) kohaselt tekivad rahvusvahelise migratsiooni tulemusena sihtriikides immigrantide etnilised võrgustikud, mis on isikutevaheliste sidemete kaudu ühenduses ka nende päritoluriikidega. Nende võrgustike laienemine suurendab järgmiste potentsiaalsete sisserändajate arvu, kuna liikumisega kaasnevad kulud ja riskid on väiksemad, oodatav puhastulu mujale siirdumisest suurem ning suur osa migratsiooniga kaasnevatest kuludest kaetakse võrgustiku poolt ja/või abiga. Väiksemad on ka migreerumisega kaasnevad psühholoogilised kulud. (Eamets, Philips 2004: 12) Näiteks on paljud eestlased Soomes juba alustanud ka ettevõtlusega. Soome

maksukeskuse teatel on loodud 3500 eestlaste firmat, Soome äriregistri andmetel 5900. (Eestlased Soomes 2013) Sellest tulenevalt võib väita, et eestlaste kogukond Soomes on väga suur ja vastavalt võrgustiku teooriale võib järeldada, et tänu nendele sidemetele kaaluvad hetkel veel Eestis elavad ja töötavad inimesed sinna kolimist.

Kõige paremini seletavad inimese migreerumist autori arvates tõmbe- ja tõuketegurid, sest tavaliselt keskendub üks migratsiooniteooria kindlale põhimõttele, samas tõmbe- ja tõuketegurid annavad edasi kõike seda, mida üks või teine migratsiooniteooria püüab selgitada. (Eamets, Philips 2004: 13)

Järgnevalt toobki autor välja migratsiooni tõmbe- ja tõuketegurid (Eamets, Philips 2004: 13)

- demograafilised protsessid ja elanikkonna vananemine;
- situatsioon tööturgudel;
- erinevused sissetulekutes ehk nn sissetulekute lõhe;
- migratsiooni traditsiooni ja võrgustike olemasolu;
- geograafiline lähedus;
- kultuuri- ja keelebarjäärid;
- ootused tulevikule (eelkõige majanduskasvule);
- etnilised ja poliitilised probleemid.

Rahvusvahelise Migratsiooni Organisatsiooni arvates on tõmbeteguriteks paremad elamistingimused ja palk, teiste kogemus migreerumisel, head väljavaated tööle ja suurem isiklik vabadus. Tõuketeguriteks rahvuslikud probleemid ja majanduslik olukord päritoluriigis. (Krieger 2004: 35)

1.2. Tööränne Eestist välisriikidesse

Töölane ränne tekib olukorras, kus töötaja elu- ja töökoht paiknevad eri asulas, maakonnas või koguni riigis. (Tiit 2014: 109)

Eesti elanike töötamist välismaal saab defineerida kui piiriülest pendelrännet, sest paljude eestlaste alaline elukoht on Eestis, töökoht aga välisriigis (enamasti Soome soodsa asukoha ja majandusliku olukorra tõttu). 2011. aasta rahvaloenduse andmetel elas Eestis ligi 25 000 pendelrändajat, sealjuures 80% neist olid mehed. 2011. aasta andmete kohaselt on populaarsed töörände riigid eestlaste seas veel Norra, Rootsi ja Venemaa. (Tiit 2014: 109-111)

2013. aastal viidi Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbi uuring Eesti elanike seas, mille käigus küsitleti 1504 elanikku vanuses 15-64 eluaastat ning mille eesmärk oli teada saada, kui suur on Eesti tööealiste elanike väljarändepotentsiaal. Kuigi selgus, et võrreldes 2010. aastal läbiviidud uuringuga on soov välja rännata kahanenud, on lahkunute arv ikkagi suur löök tööjõuturule. (Tarum 2013: 1)

Eesti elanike piiriülest töötamist ja väljarännet on viimase kümne aasta jooksul oluliselt mõjutanud Euroopa Liiduga ühinemine 2004. aastal ja 2008. aastal alguse saanud ülemaailme majanduskriis. (Tarum 2013:3)

Värskes üle-eestilises uurimuses selgus, et leibkondi, kus üksikvanem või mõlemad vanemad töötavad välismaal on kokku 656. Tabel 3, lk 13, illustreerib välismaal töötavaid leibkondi. (Välismaal...2014:10)

Samas on tabelist välja jäänud perekonnad, kus üks vanem töötab välismaal. Näiteks töötab välismaal veel 4713 inimest, kes kuuluvad ühe vähemalt alla 18-aastase lapsega abielupaariga leibkonda ja 3857 inimest, kes kuuluvad vähemalt ühe alla 18-aastasega lapsega vabaabielupaariga leibkonda. (Välismaal...2014:10)

Tabel 3. Välismaal töötavad vanemad, leibkonnad, osakaal kõikides välismaal töötavate vanematega leibkondadest (656). (*Ibid*; autori koostatud)

Peremudel	%
Abielupaarid	15,2
Vabaabielupaarid	7,9
Üksikvanem (ema)	40,9
Üksikvanem (isa)	16,2
Abielupaar koos muude isikutega	1,5
Vabaabielupaar koos muude isikutega	0,6
Üksikvanem (ema) koos muude isikutega	13,7
Üksikvanem (isa) koos muude isikutega	4,0

Tabelit lugedes tuleb ilmsiks tõsiasi, et enim on perekondi, kus üksikvanem töötab välismaal, mis tähendab oluliselt keerulisemat olukorda pereelus võrreldes perega, kus kahest vanemast üks töötab välisriigis.

1.3. Võrgustikutöö

Viimastel aastatel on aina rohkem ilmunud ajakirjanduses lugusid võõrsil töötavatest vanematest ja nende lastest. Õpetajate Lehe artiklis arutles koolipsühholoog Birgit Pillmann (2013), et tema vastuvõtule satub aina enam lapsi, kelle algpõhjuseks on võõrsil töötav vanem. Sotsiaalpedagoog Maret Lina (2008) on ajakirjanduses toonud välja rida probleeme, mida on märganud laste juures, kelle vanem(ad) töötab(vad) välismaal – tekib alaväärsuskompleks, enesehinnang langeb, hinded halvenevad, lapsed on tujukad.

Samuti on probleemi märganud riigi tasandil. Laste- ja pere arengukavas 2012-2020 (2011) on toodud välja olukorra tõsidus - arengukava näeb ette vajadust tõsta vanemate teadlikkust võimalikest ohtudest, käitumisjuhiste koostamist nii perele kui ka kohalike

omavalitsuste sotsiaaltöötajatele, klassijuhatajatele ning teistele võrgustikuliikmetele. Edasist analüüsimist vajab ajutise eestkoste seadmine ennetamaks võimalikke ootamatusi ja keerulisi olukordi, mil vanem ei ole kättesaadav.

Lisaks viidi Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbi üle-eestiline uurimus „Välismaal töötavate vanemate ja Eestis elavate lastega pered: parimad praktikad ja võimalikud ohud“. Uuringu käigus leiti erinevaid positiivseid kui ka negatiivseid aspekte vanemate välismaal töötamise juures. Diplomand toob järgnevalt välja mõned põhilisemad (Välismaal...2014:53-54):

- lastega tegelevad spetsialistid saavad vanemate välismaal töötamisest teada tavaliselt alles siis, kui lapsel tekib probleeme;
- vanemad lähevad välismaale tööle üldjuhul, et parandada perekonna elujärge;
- lapsed peavad taolise olukorra juures kõige probleemsemaks üksijäetust ja igatsust, mis uuringu autorite arvates võib suurendada koolist puudumist ja lapse õppeedukuse kahanemist;
- positiivsena märgiti ära lapse iseseisvust ja vastutustunnet (hoolitsevad majapidamise ja nooremate õdede-vendade eest, raha usaldamine);
- probleemide esinemine sõltub sellest, milline oli pere elukorraldus enne vanemate välismaale tööle minemist ning kui põhjalikult uus elukorraldus läbi mõeldakse.

Kuna uurimused näitavad, et vanemate välismaal töötamisega ongi suureks probleemiks sellise elukorralduse läbimõtlemine, lapse ja pere sotsiaal- ja tugivõrgustiku teadmatus ja vähene koostöö, siis tuleks lähtuda teoorias võrgustikutööst. Võrgustikule vastab inglisekeelne vaste *network* või *framework* (raam, raamistik, toestik). Esmakordselt võttis võrgustikutöö mõiste kasutusele sotsiaalanthropoloog James Barnes 1954.aastal (Korp, Rääk 2004:10; Klefbeck, Ogden 2001: 74; Korp 2002) Igal inimesel on võrgustik, kas ta on siis sellest teadlik või mitte (Svedhem 1994, viidatud Võrgustikutöö...2003 vahendusel).

Võrgustikutöö nurgakiviks peetakse Bronfenbrenneri sotsiaalökoloogilist teooriat, mis aitab seletada last ümbritsevate erinevate tasandite võrgustikke ja nende vastastikke mõjusid. Mudeli aluseks on arusaam, et muutus ökoloogilise süsteemi mistahes osas mõjutab teisi osi süsteemis, mis loob vajaduse saavutada tasakaal isiku ja teda

ümbritseva keskkonna vahel. (Bronfenbrenner 1979; viidatud Tikerpuu-Kattel, Tulva, Viiralt, Väljataga 2002 vahendusel) Sarnaselt on varasemalt süsteemiteooriat rakendanud ka Pincus ja Minahan (1973 viidatud Payne 1991 vahendusel), kes väidavad, et inimeste rahuldav elu sõltub nende lähima sotsiaalse keskkonna süsteemidest, mistõttu sotsiaaltöö peab tegelema selliste süsteemidega. Nemad jagasid süsteemid kolmeks, mis võivad inimesi aidata (Minahan, Pincus 1973, viidatud Payne 1991 vahendusel):

- mitteformaalsed ehk loomulikud süsteemid – perekond, sõbrad, kaastöölised;
- formaalsed süsteemid – ametiühingud, kogukonnagrupid;
- ühiskonna poolt loodud süsteemid – haiglad, koolid.

John Klefbeck (2001: 75) on välja toonud võrgustiku kaks taset:

- primaarne võrgustik, kuhu kuuluvad vanemad, õed-vennad, sugulased, naabrid ja sõbrad;
- sekundaarne võrgustik, kuhu kuuluvad erinevad professionaalid.

Primaarses võrgustikus on inimesed, kes tunnevad üksteist omavahel, on lähedases kontaktis ning tulevad appi rasketes olukordades. Sekundaarse võrgustiku liikmed muutuvad tähtsamaks, kui primaarne võrgustik tahaplaanile jääb. Nad kuuluvad võrgustikku formaliseeritud kanalite kaudu – näiteks kaebused ja kindlad külastusajad. (Klefbeck, Ogden 2001:75) Peret ja võrgustikku tuleb näha ühtse süsteemina (Saavolainen, Salonen 2002; viidatud Tikerpuu-Kattel, Tulva, Viiralt, Väljataga 2002 vahendusel).

Võrgustikutöö on otseselt kriisisekkumine, kus kogutakse kliendile ja tema perele toetust tema jaoks raskes probleemolukorras. (Tikerpuu-Kattel, Tulva, Viiralt, Väljataga 2002) Võrgustikutöö on osapoolte koosöö, kuhu kuuluvad abivajaja/abistava sotsia Alvõrgustik ja ametnikevõrgustik (Korp, Rääk 2004: 10). Võrgustikutöö eeldab koostööd ja lapse kui kliendi olukorra mitmekülgset mõistmist, tugevdades ja arendades lapse ja abiandvate institutsioonide vahelisi sidemeid, koostööd ja vastastikust mõistmist. Võrgustik on piisava juhendamise korral võimeline ise oma ressursse koondama. (Võrgustikutöö...2003)

Sarnaselt Klefbecki teooriaga käsitletakse lastekaitsetöös last ümbritsevate võrgustikena ka sotsiaalvõrgustikku ja ametnikevõrgustikku. Sotsiaalvõrgustik (*social network*) kujutab endast inimest argielus ümbritsevaid sotsiaalseid suhteid, mis on vajalikud igapäevase eluga toimetulekuks. Sotsiaalvõrgustik pakub lapsele ja vanematele nii sotsiaalset tuge kui ka sotsiaalset kontrolli olles nii praktiline kui ka emotsionaalne, sõltuvalt perekonna vajadustest. (Korp, Rääk 2004:10-11) Sotsiaalvõrgustiku mõiste võttis esmakordselt kasutusele George Simmel, kes kujutas seda kui „ketti“ nendest inimestest, kes on omavahel seotud. Sotsiaalvõrgustiku puhul kasutatakse veel sünonüüme nagu sotsiaalne tugivõrgustik (*social support network*) ja sotsiaalne tugisüsteem (*social support system*). Samas tasub neid eristada, sest sotsiaalvõrgustiku puhul on tegemist üksikisiku kõigi suhtevõrkudega, aga sotsiaalset tuge saab teatud osalt võrgustikku kuuluvatelt isikutelt ja sel juhul moodustab see tugivõrgustiku. Süsteemi kuuluvad aga nii üksik- kui ka ametlike suhete võrgustikud. (Tikerpuu, Tulva 1998) Sotsiaalvõrgustik on suunatud suhetele, mille kaudu inimene säilitab sotsiaalse identiteedi. Nendest suhetest ammutab isik vaimset tuge, materiaalselt abi ja teenuseid, teadmisi ning võimalusi uute suhete loomiseks. Sotsiaalvõrgustik on muutuv ajas ja ruumis sõltuvalt sotsiaalsetest kontaktidest. (Võrgustikutöö...2003)

Ametnikevõrgustik koosneb nendest isikutest, kes oma ametipositsiooni tõttu on seotud kliendi probleemi lahendamise ja lahendamiseks ei piisa sotsiaalvõrgustikust. (Võrgustikutöö...2003, Tikerpuu-Kattel, Tulva, Viiralt, Väljataga 2002)

Lapse sotsiaalvõrgustiku puhul peab arvestama tema elukeskkonnaga, sest ebastabiilsus tekitab probleeme, mida laps tajub täiskasvanust erinevalt. (Korp, Rääk 2004:11)

Ametnikuvõrgustikku kuuluvad eri ametiasutusi esindavad isikud, kes oma positsiooni tõttu on vastastikku seotud kliendi probleemi(de) lahendamise ja lahendamiseks. (Korp, Rääk 2004: 13)

Kuna süsteemiteooria kohaselt põhjustab muutusi süsteemis ükskõik millise osa muutumine, siis on väga oluline, et olukorras, kus vanemad otsustavad koduriigist lahkuda ning peremudelit muuta, tuleb seda otsust läbi arutada ja kaaluda ka kõigi teiste võrgustikuliikmetega, et tagajärjed oleksid kõikidele osapooltele minimaalsed.

Sealjuures kaasata ka sekundaarset võrgustikku, kes saab olla abiks näiteks õiguslikel küsimustel.

1.4. Ülevaade pere ja migratsiooniga seotud uurimustest

Nagu autor töö sissejuhatuses mainis on migratsiooni ja perega seotud uurimustöid Eestis varemgi tehtud, kuid need on olnud teistsugustest vaatenurkadest. Järgnevalt toob autor välja viimasel paaril aastal tehtud uurimistööd ja nende tulemused. Lisaks käsitleb autor rakendatud meetmeid välisriikides.

Mari Raudsepp (Raudsepp: 2014) uuris oma bakalaureusetöös välismaal töötavaid isasid ja nende kogemusi kaugisaks olemisel. Töö autor leidis, et peamiseks põhjuseks, miks välismaale tööle minnakse on majandusliku heaolu parandamine ja pere kindlustamine. Sama kinnitab ka erialane kirjandus, mida Raudsepp käsitles. Lisaks leidis autor uuringu analüüsi käigus, et välismaale tööle minnes otsitakse põnevust, uusi väljakutseid ja naudinguid uue tööga seoses ning see on võimalus vältida oma isakohustusi. Probleemkohana esines isa välismaal töötamise puhul kaugenemine lastest. Uuringus osalenud isad arvasid, et sidevahendite teel peetav kontakt ei asenda lapsega suhtlemise otsest kontakti, kuid sidepidamine on väga oluline. Isad leidsid, et sidevahendite teel on küllaltki ebamugav suhelda ning peaaegu alati on kontakti algatajateks lapsed ise.

Mõjust perekonnaelule pärast mehe välisriiki tööle siirdumist on uurinud oma bakalaureusetöös Kaie Lomp (2012). Tema uurimuse tulemusena selgus, et mehe tööle siirdumine on kaasa toonud nii negatiivseid kui ka positiivseid aspekte. Negatiivsena võib välja tuua perekonna pideva elurütmi häire (mehe edasi-tagasi pendeldamine kahe kodu vahel), mistõttu halveneb mehe tervis ning pereemal on tekkinud ülekoormusest stress ja lapse ning isa suhe on nõrgenenud. Positiivsena toodi välja aspekt, et taoline kokku-lahku kooselu vorm annab rohkem iseseisvust ja sõltumatust suhetes. (Kai Lomp: 2012)

Käesoleva töö raames on oluline ära mainida, et eelnevas uurimuses osalenud perekonnad arvasid, et neil on olemas piisav tugivõrgustik, kes toetavad nende

toimetulekut. Enamasti toodi välja vanemad, õed-vennad. Samas puudus side kaugemate sugulaste ja kogukonnaga üldisemalt. (*Ibid*) Kas ainult lähivõrgustikust piisab? Kui perekonnas kasvavad lapsed, siis mõjutab vanema tööle minek tema toimetulekut näiteks lasteaias või koolis. Kui laps on vanema äraoleku ajal stressis või ärevuses, siis on tema toimetuleku huvides vajalik koolis suhelda lastevanematel sellest ka klassijuhatajaga või tugistruktuuriga.

Lapse perspektiivist on vanema(te) töölesiirdumist välismaale käsitlenud oma bakalaureusetöös Maris Kartau ning lõputöös Maren Aaviste (Kartau: 2013; Aaviste: 2014). Kartau (Kartau: 2013) keskendus oma töös laste tunnete seoses vanema(te) tööle siirdumisega välismaale ning leidis, et ühe vanema lahkumine on lapsele küll stressitekitav, kuid aitab saada lähedasemaks kojujääva vanemaga. Eriti rasked olidki laste jaoks olukorrad, kus ka teine vanem lahkus välismaale tööle – kadus turvatunne ning tuli ise hakkama saada. Peamiseks emotsiooniks oligi hirm uue olukorra ees. Positiivse aspektina tõid lapsed välja suurema iseseisvuse. Ka antud töös selgus, et peamine põhjus, miks minnakse välisriiki, on parem töökoht.

Aaviste (Aaviste: 2014) lõputöö eesmärk oli välja selgitada lapsevanemate võõrsile tööle siirdumise mõju lapse heaolule ja väärtushinnangutele, tuginedes laste tõlgendustele. Enamus vastanud arvasid, et aeg, mida vanemad kodus veedavad, on liiga lühike. Intervjuude käigus selgus, et vanemate lähedusvajadus väheneb vanuse kasvades. Intervjueeritud lastele näitas vanemate hoolivust materiaalsete hüvede soetamine lastele. Uurimuses selgus ka, et nooremate ja vanemate laste võrdluses suhtlevad nooremad vanematega igapäev (peamiseks suhtluskanaliteks Skype, telefon, Facebook), vanemad lapsed võtavad ühendust peamiselt siis, kui on tekkinud mure. Lapsed leidsid, et suurimaks murekohaks on raskused õppetöös ning kui laps ei taju vanemlikku tuge, siis lööb ta kõigele käega.

Välismaal töötavate vanematega pered ei ole ainult Eesti probleem, allikaid leidub ka teistest riikidest. Üle-eestilises uurimuses käsitleti Lätit, kuna on Eestile sarnane nii geograafiliselt kui ka majanduslikult, Poolat ja Rumeeniat, kuna probleem seal on väga tõsine ning Ukrainat ja Moldovat, kuna selle temaga on seal põhjalikult tegeletud.

Näiteks Moldovas on vanematel seadusega ette nähtud esitada tõend, kes hoolitseb nende lapse eest, kui nemad välismaal on. (Välismaal...2014: 47)

Järgnevalt käsitleb autor neist kolme riiki, kes on kõik riiklikul tasemel midagi ette võtnud probleemi lahendamiseks. Diplomand on arvamusel, et antud meetmeid on võimalik ka Eesti ühiskonda adapteerida. Samas tõdesid üle-eestilise uuringu autorid, et ühest praktikast ei õnnestunud neilgi leida, sest antud valdkonna analüüsimine ei ole veel väga populaarne.

Lätis peavad selliste peredega tegelema kohalikud omavalitsused, kuid järgnevas loetelus toodud tegevused on kujunenud neile tõsiseks probleemiks rahastuse tõttu (Välismaal...2014: 48).

Läti parlamendi poolt heakskiidetud plaan 2006-2009 aastal nägi ette, et probleemi lahendamiseks oleks vaja (*Ibid*):

- toetada laste hariduse omandamist (päevahoiu-koolid);
- psühholoogilist nõustamist;
- täiendkoolitusi sotsiaaltöötajatele/õpetajatele;
- tugigruppe ja võrgustikke perede vahele (kogemuste jagamine);
- soodustada vanemate tööhõivet;
- peresid materiaalselt toetada.

Lisaks on perepoliitika juhistes 2011-2017 aastaks ette nähtud psühholoogilise nõustamise osakaalu tõstmine, abiõpetajate kohtade loomine õpingute toetamiseks ja soovitude väljatöötamine laste eestkoste ja hooldusõiguse küsimustega tegelemiseks (*Ibid*).

Ukraina on probleemi leevendamiseks kasutusele võtnud kogukonnal põhineva lähenemise. Piirkondades, kus töömigratsioon on suurem, pakutakse järgnevaid tegevusi (Välismaal...2014: 49):

- kõikide osapoolte teadlikkuse tõstmine sellise pereelu psühholoogilistest ja sotsioloogilistest väljakutsetest;
- suhete tugevdamine ja informatsiooni vahetamine siht- ja koduriigi vahel;

- töömigratsiooni kogemusega naiste kaasamine eelnevatesse tegevustesse, et soodustada kogemuse jagamist sarnases olukorras peredele.

Sarnaselt Eestiga ei ole Poolas lapsevanematel kohutust oma välismaale tööle minemist ametiasutusi teavitada. Analoogselt Eestiga pakutakse lastele õpiabi, konsultatsioone ja sotsiaalpedagoogi teenuseid. Samas ei ole need teenused konkreetselt mõeldud lastele, kelle vanemad töötavad välisriigis. (Välismaal...2014) Eelpool toodud uuring on üks tegevus, mis on viidud ellu Laste- ja noorte arengukava 2012-2012 tegevussuuna täitmiseks (vanemliku järelvalveta laste probleemi ulatuse analüüsimine ja võimalike käitumisjuhiste koostamine võrgustikuliikmetele) (Välismaal...2014). Koostatud on väike meespea välismaale tööle suunduvale lapsevanemale, kus antakse soovitusi, kuidas tagada lapsele vajaminev õiguslikust aspektist ning, kuidas lapsega suhelda, et säiliks tema turvatunne ning head suhted vanema ja lapse vahel (Meespea...2011). Samas ei leia töö autor, et antud meespead oleks tugevalt reklaamitud.

Kuigi Eestis on avaldatud mitmeid uurimusi ülikooli tasandil ning läbiviidud on ka üle-eestiline uurimus, ei ole seni konkreetseid juhised osapooltele probleemide leevendamiseks tehtud.

2. UURIMUS VÄLISMAAL TÖÖTAVATE VANEMATEGA LASTE PROBLEEMIDEST JA TOETUSVÕIMALUSTEST

Käesolev peatükk annab ülevaate läbiviidud uurimusest. Töö autor toob välja lõputöö uurimiseesmärgi ja eesmärgi saavutamiseks püstitatud uurimisküsimused ning uurimusmeetodi ning valimi. Peatükk lõppeb sisulise aruteluga, kus uurimustulemuste põhjal esitatakse järeldused ja ettepanekud, et leevendada välismaal töötavate vanematega laste ja nende perede probleeme.

2.1. Uurimiseesmärk, metoodika ja valim

Käesoleva töö uurimiseesmärgiks on välja selgitada võõrsil töötavate vanemate laste probleemid ja võimalused toetuseks koolis ning võrrelda omavahel välismaal töökäivate lapsevanematega noorte ja välismaal tööl mittekäivate lapsevanematega noorte arvamusi antud teemal.

Eesmärgist lähtuvalt on püstitatud järgmised uurimusküsimused:

1. Millised on kooli kogemused võõrsil töötavate vanemate laste toimetulekuga 7-9. klassides?
2. Millised probleemid esinevad lastel, kelle vanemad töötavad võõrsil?
3. Millist toetust pakutakse võõrsil töötavate vanemate lastele?
4. Milline on õpilaste suhtumine võõrsil tööl käivatesse/minevatesse vanematesse?

Uurimusküsimuste lahendamiseks küsitleti klassijuhatajaid, õpilasi ning viidi läbi intervjuusid erialaspetsialistidega (sotsiaalpedagoogid, kooli psühholoogid, sotsiaalnõustajad).

Selleks, et koguda arvamusi 7-9. klasside õpilastelt, viidi lõputöö raames läbi struktureeritud kvantitatiivne ankeetküsitlus, milles olid mõned avatud küsimused.

Küsitlus jagati õpilastele paber kandjal. Lõputöö autor viis küsitluse läbi viies koolis Pärnu linnas ja maakonnas, kus tal aitasid ankeete jagada ja hiljem kokku koguda õpetajad ja õppealajuhatajad. Ankeetküsitlus on toodud lisa 1.

Noortele suunatud küsitlus jagati seitsmeks blokiks:

1. Üldandmed
2. Lapsevanema(te) töötamine välismaal
3. Toimetulek ja õppeedukus koolis
4. Rahuolu vanemate välismaal töötamisega
5. Toimetulek igapäevaeluga
6. Toetus vanemate äraoleku ajal
7. Suhtumine vanemate välismaale tööle minemisse

Küsitluses oli kokku 26 küsimust. Enamjaolt pidid vastajad neile kõige sobivama vastusvariandi ära märgistama. Paljude küsimuste juures oli jäetud tühjaks lahter „Muu“ juhul, kui vastajad soovisid ise midagi täpsustada. Ühe küsimuse puhul pidid vastajad hindama skaalal 1-10, kui rahul nad on sellega, et vanem(ad) töötab(vad) välismaal. Skaalal võrdus 1 „ei ole üldse rahul“ ning 10 võrdus „väga rahul“ ning ühe küsimuse puhul pidid vastajad andma oma nõusoleku erinevatele väidetele, kus olid vastusevariandid „üldse mitte“, „ei ole eriti“, „osaliselt“, „täielikult“.

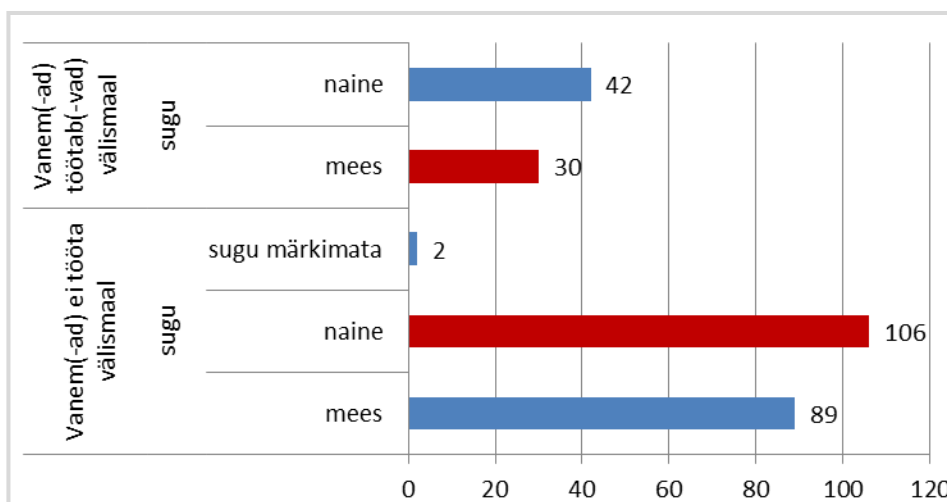
Küsitluse seitsmes blokk keskendus õpilastele, kelle vanemad ei tööta välismaal, kuid omavad arvamust antud teemal. Diplomand soovis uurida, kuidas õpilased suhtuksid, kui nad peaksid sellises olukorras hakkama saama. Analüüsi käigus on huvitav võrrelda, kuidas hindavad olukorda noored, kes on olukorras, kus vanemad töötavad välismaal ning noored, kes võiksid taolisse olukorda sattuda.

Noortele jagati 376 ankeeti, millest saabus tagasi 269 täidetud ankeeti. Koole külastati vahemikus 4.03-30.03.

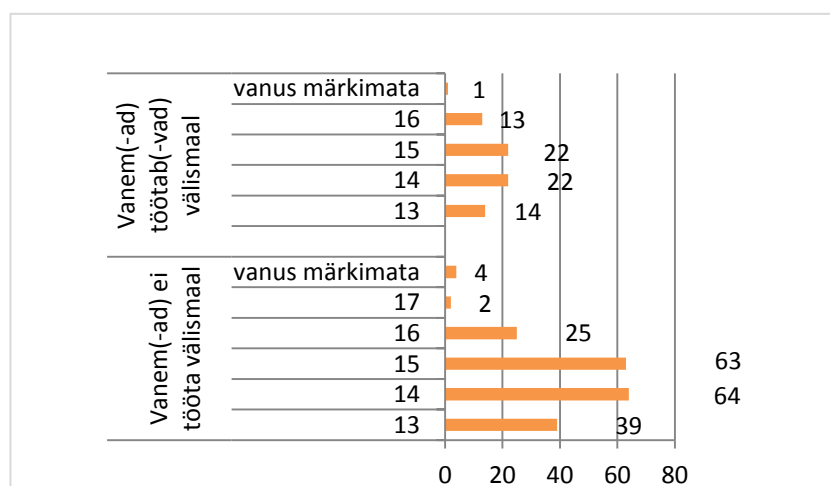
Analüüsi läbiviimiseks eemaldati kümme ankeeti, sest vastused olid poolikud või ebaadekvaatsed (vastamisel naljatleti või ankeet ei olnud täidetud piisavalt). Grupist „õpilased, kelle vanemad töötavad välismaal“ eemaldati kolm ankeeti ning „õpilased, kelle vanemad ei tööta välismaal“ eemaldati seitse ankeeti. Siinjuures märgib autor ära,

et Joonisel 1 ja 2 väljatoodud andmetel on neid ankeete arvestatud, sest seda informatsiooni oli võimalik kõikidelt ankeetidelt välja lugeda.

Järgneval joonisel on välja toodud vastanud õpilaste sooline osakaal. 197st õpilastest, kelle vanem(ad) ei tööta välismaal oli kokku 89 poissi (45,2%), tüdrukuid 106 (53,8%) ning kaks õpilast (1%) jätsid oma soo märkimata.

Joonis 1. Vastajate sooline osakaal (autori koostatud).

Joonis 2. Vastajate vanuseline osakaal (autori koostatud).

Joonisel 2 on välja toodud vastajate vanuseline osakaal. Küsitlusele vastasid vanuseliselt kõige rohkem 14-15 aastased. Uuringus osales üks 17-aastane ning 5 õpilast jätsid oma vanuse märkimata.

Klassijuhatajate seas viidi läbi struktureeritud kvalitatiivne ankeetküsitlus, mis koosnes 15-st avatud küsimusest. Küsitluse leiab lisast 2. Õpetajatele jagati laiali 15 ankeeti, millest saabus tagasi 10 ankeeti. Õpetajatel paluti märkida ankeeti ka oma tööstaaž õpetaja ja klassijuhatajana. Keskmine õpetaja tööstaaž oli 16 aastat ning klassijuhatajana 10,5 aastat.

Erialaspetsialistide seas viidi läbi struktureeritud kvalitatiivne intervjuu. Ühendust võeti kaheksa spetsialistiga, kellest viis oli nõus osalema. Intervjuud toimusid nii kirjalikult e-posti vahendusel kui ka suuliselt vastavalt sellele, kuidas oli vastajatel mugavam. Neli intervjuud viidi läbi e-posti vahendusel ning üks suuliselt. Intervjuu küsimused leiab lisast 3. Suuline intervjuu salvestati diktofoniga, mille tekst transkribeeriti hiljem arvutisse. Seejärel helisalvestis kustutati.

Lõputöös tsiteeritud kvalitatiivsed vastused on esitatud kirjapildina originaalis. Spetsialistide vastused on kodeeritud tähe ja numbrikombinatsioonidesse SP1; SP2 jne ning klassijuhatajate vastused KJ1; KJ2 jne. Tsitaatidest välja jäetud laused on märgistatud /.../ märgiga. Parema loetavuse saavutamiseks on parandatud keelevigu.

Lõputöös esitatud andmeid on analüüsitud programmiga *Excel 2013*.

Töö käigus tuli ette ka komplikatsioon, mis muutis algset diplomitöö kava – esmalt soovis diplomand uurimust läbi viia gümnaasiumiastmes, kuid gümnaasiumiastmes oldi koolides suhtelised skeptilised töö anonüümsuse suhtes. Diplomand saatis laiali ligi 30 kirja, millele tulid üksikud vastused ning enamasti öeldi, et ei osata kaasa rääkida, sest tundub, et nende klassis küll sellist probleemi ei esine. Seega otsustas diplomand arutelu juhendajaga viia uurimus läbi nooremas kooliastmes (7-9.klass), kus probleem võib olla ka teravam. Selleks, et töö autor kui ka kaasatavad osapooled oleksid kindlad, et uurimuses ei ole midagi seadusvastast, esitas diplomand Andmekaitse Inspeksioonile päringu, kas uurimus on piisavalt anonüümne ning ei riku kellegi õiguseid. Andmekaitse Inspeksiooni vastus päringule on toodud lisas 4.

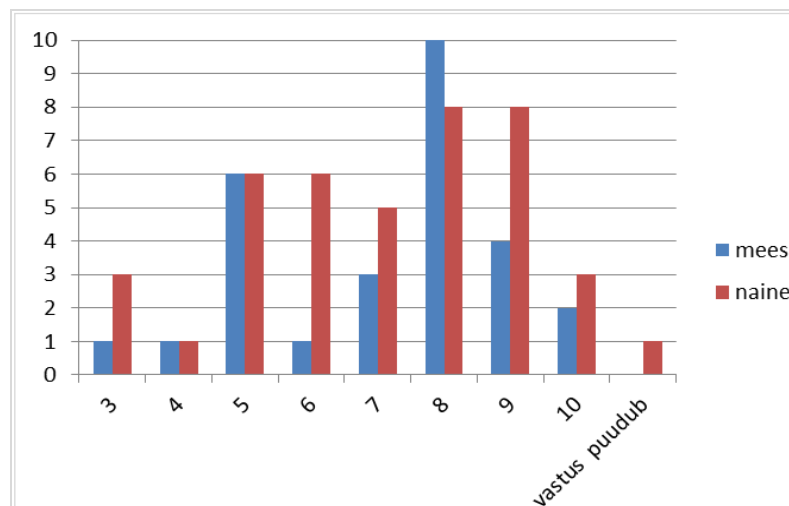
2.2. Uurimuse tulemused

Antud alapeatükis on väljatoodud uurimistulemused. Esimeses alapeatükis esitatakse noorte arvamused vanemate võõrsile tööle mineku osas. Peatükis analüüsitakse paralleelselt nii noori, kelle vanemad töötavad välismaal kui ka neid, kelle vanemad ei tööta. Teises alapeatükis analüüsitakse, mida noored arvavad oma toimetuleku kohta vanemate äraoleku ajal. Kolmandas alapeatükis analüüsitakse, kuidas hindavad noored toetust kooli poolt. Neljandas peatükis analüüsitakse vanema ja lapse vahelisi suhteid. Viiendas alapeatükis analüüsitakse klassijuhatajate arvamust, kas ja kuidas peaks võõrsil töötavate vanematega last aitama. Vajadusel kõrvutatakse analüüsitavates peatükkides noorte ja klassijuhatajate arvamusi spetsialistide omadega.

2.2.1 Noorte suhtumine vanemate välismaale siirdumisse

Töö autor uuris, kuidas suhtuvad noored sellesse, et nende vanem(ad) juba töötavad välismaal. Lisaks küsis diplomand noorte käest, kelle vanem(ad) ei tööta välismaal, kuidas nad suhtuksid sellesse, kui nende vanem(ad) asuksid välismaale tööle.

Jooniselt 3 võib välja lugeda, et tegelikult on noored oma vanema(te) välismaal töötamisega üpriski rahul, sest enamik nendest on hinnanud vanemate välismaal töötamist 5 või enama palliga. Keskmine vastus 6,9 palli.

Joonis 3. Noorte rahulolu oma vanema(te) välismaal töötamisega 10-palli skaalal (autori koostatud).

Diplomand uuris paralleelselt mõlema grupi noorte käest, mis neile taolise olukorra juures meeldib või meeldiks ning mis mitte. Noored, kelle vanemad töötavad välismaal töid meeldivate aspektide seas pigem välja materiaalseid väärtuseid nagu kõrgem palgatase (44,9%). Ülejäänud vastused jagunesid kingituste, rahamurede puudumise, kodurahu, vanem saab teha meelepärast tööd, vahel.

Samas noored, kelle vanemad ei tööta välismaal, hindaksid pigem kogemusi, mis kaasneksid vanemate välismaal töötamisega – iseseisvuse harjutamine, suurem otsustusvabadus. Neile oli ka oluline üksi kodus olemine, kuid paljud noored arvasid, et pikaajaliselt nad üksi olla ei tahaks. Küsimustele, mis olukorra juures meeldiv on või oleks, jättis küllaltki suur hulk noori, kelle vanemad ei tööta välismaal, vastamata (55,3%). Võib oletada, et noorte jaoks on keeruline ennast mõelda sellisesse olukorda. Kõige rohkem toodi mitte meeldivate aspektide seas välja seda, et tekiks igatsustunne vanemate vastu (21,6%). Samuti vastasid seda ka kõige rohkem noored, kelle vanemad töötavad välismaal (19,5%).

Ka spetsialistid töid välja just mahajäetuse- ja igatsustunnet, mis omakorda tekitavad lastel käitumisprobleeme.

SP2: „/.../Häirunud turvatunne, igatsus, mahajäetustunne. Väiksematel lastel võivad need avalduda käitumismuutustes, terviseprobleemides ja oma suhetega toimetulekus.“

SP3: „Neil lastel esinevad sarnased probleemid, mis sageli ühe lapsevanemaga peredes. Tekivad käitumis- ja suhtlemisprobleemid, kui nendega piisavalt ei tegeleta, nad ei saa vanemate tähelepanu ja hoolivat suhtumist. Võõrsil töötav vanem on mitmete laste sõnul nagu külaline, kes vahel külas käib. Emotsionaalne side ja lähedus tihti kaob.“

Kui vaadelda seost rahuoluga ning põhjustega, miks ollakse või ei olda rahul, võib samuti oletada, et noortel on küll raske, kui vanemaid ei ole, sest tunnevad puudust eelkõige just nende kohalolust, on nad olukorraga leppinud ja mõistavad vanemate otsust välismaale tööle asumise osas, sest see parandab oluliselt pere elatusjärge. Intervjuudes spetsialistidega selgus, et üldiselt kool ei tea, kui lapsevanem(ad) töötavad välismaal, sest tihtilugu lapsed ise ei räägi ning vanemad sellest ei teata.

SP2: „Reeglina tuleb välja juhuslikult.“

SP4: „Nii ja naa, kuid mingil ajal tuleb see välja.“

SP5: „Kui üks lapsevanem läheb, siis ei. See on ühiskonnas nii normaalseks kujunenud. Kui mõlemad lähevad, siis varjatakse.“

Lisaks sellele, mis noortele meeldiks/ei meeldiks olukorras, kui vanemad läheksid välismaale tööle, soovis diplomand teada saada, kas nad on enda arvates ka piisavalt küpsed, et üksi koju jääda. 35,8% noortest olid kindlad, et nad on piisavalt vanad ja targad, et suudavad hoolt kanda nii enda kui ka kõigi majapidamistoimingute eest. 11,1% noored toetusid eelnevale kogemusele ning väitsid, et saavad hakkama, sest vanem(ad) on varasemalt välismaal töötanud, tööreisidel palju käinud või lihtsalt reisimas. Ülejäänud, kes arvasid, et nad saaksid üksi hakkama, tõid põhjendusteks „mind on iseseisvaks kasvatatud“, „tulen toime, kui vanemad rahaliselt toetavad“, „mul on vanem õde/vend/naaber/vanavanem(ad), kes saavad vajadusel aidata“.

14,2% noortest tõid välja erinevaid põhjuseid, miks nad hakkama ei saaks:

- „ma pole piisavalt iseseisev“;
- „soovin koolile pühenduda“;
- „ma ei saa hakkama kõigi majapidamistoimingutega“;
- „ma ei tuleks rahaliselt toime“;
- „vajaksin turvatunnet igapäevaselt“;
- „vajan õppimisel abi“.

Kui vaadelda sugudevahelist erisust, siis noorte seast, kelle vanemad ei tööta välismaal, tunnistasid 52,5% tüdrukutest ja 20,7% poistest, et nad ei saaks hakkama tuues välja ülaltoodud põhjuseid.

2.2.2 Toimetulek igapäevaeluga

Järgnevas alapeatükis toob töö autor välja noorte toimetulekuoskuse, kui vanemad välismaal on. Samuti võrdleb töö autor noorte arvamusi nende noorte arvamustega, kelle vanemad ei tööta välismaal.

Diplomand uuris noortelt, kuidas nad tulevad toime igapäevatoimingutega vanemate äraoleku ajal. Noortele esitati neli erinevat väidet, millele neil oli võimalik nõustuda vastusevariantidega „üldse mitte“, „ei ole eriti“, „osaliselt“, „täielikult“. Väited ise olid järgnevad:

- „Mul on raskuseid koolitööde tegemisega“;
- „Mul on üksi raske toime tulla koduste majapidamistöödega“;
- „Mul on vaja vanemaid, kellega saaksin iga päev oma asjadest rääkida“;
- „Ma ei tule rahaga toime“.

Vastustest paistab välja, et kõige probleemsemaks peetakse rahalist toimetulekut ning seda, et ei saa vanematega igapäevaselt suhelda. 34,1% tüdrukutest ja 50% poistest olid osaliselt nõus sellega, et nendel on vanematega vaja suhelda iga päev. Täielikult nõustusid selle väitega 24,4% tüdrukuid ning 10,7% poistest. Väitega, et nad ei tule rahaliselt toime nõustusid osaliselt 34,1% tüdrukutest ning 46,4% poistest. Täielikult nõustusid selle väitega 7,3% tüdrukuid ning 35,7% poisse. Ülejäänud vastustega nõustuti märkimisväärselt vähe. Võib oletada, et kuna uuringus osalenud suurel enamusel noortel töötab välismaal ainult üks vanem, siis ei ole vaja neil ka nii palju vastutada. Diplomand uuris ka noorte käest, et mille eest nemad peavad vanema äraoleku ajal vastutama. Küsimusele sai vastata järgnevate valikutega: „Koristamine“, „Poes käimine“, „Toidu valmistamine“, „Õdede-vendade eest hoolitsemine“ või vaba vastusevariant. Pooled vastanutest tõid välja koristamise ning ülejäänud vastused jagunesid väikeste väärtuste vahel.

SP4: „/.../Vahe on ka selles, kas nad jäävad päris üksi elama ja kõige eest vastutama või elavad ikkagi kellegagi koos (vanavanemad, sugulased, teised täiskasvanud õed-vennad)/.../ Ühes juhtumis oli näiteks 16 aastase gümnaasiumitüdruku hoolde jäetud ka paar aastat noorem õde. Peamiselt tekkisid põhjuseta puudumised, hommikused sissemagamised, õppe edukuse langus, kodused peod/.../.“

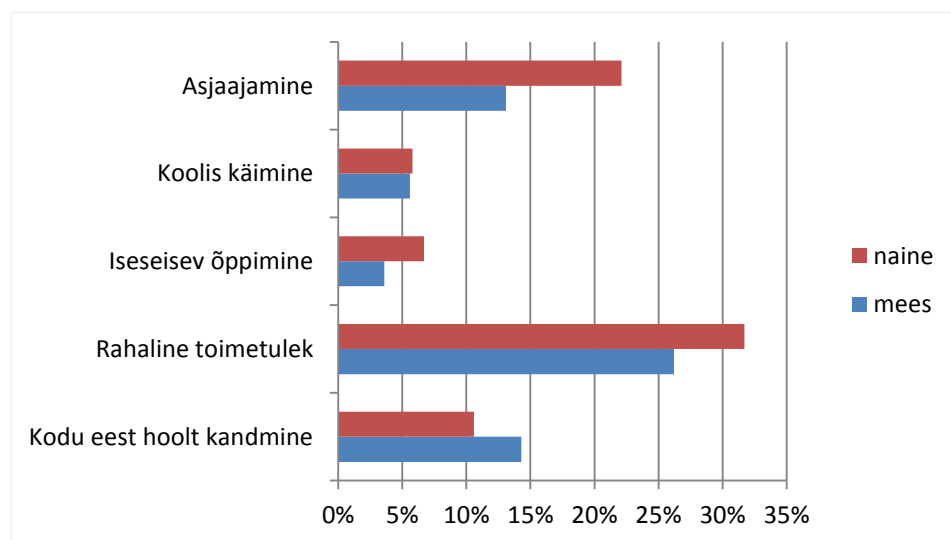
Noortelt, kelle vanemad ei tööta välismaal, küsiti, kas nad tunnevad, et saaksid iseseisvalt hakkama, kui vanemad ei ole ning juhul kui ei saa hakkama, mis raskusi valmistaks. Vastajatele anti ette viis vastusevarianti:

- „Kodu eest hoolt kandmine“,

- „Rahaline toimetulek“,
- „Iseseisev õppimine“,
- „Koolis käimine“,
- „Asjaajamine (nt arsti juures käimine)“.

75,3% vastajatest arvasid, et nad on piisavalt iseseisvad, et üksi hakkama saada. 19,5% noortest arvasid, et nad ei saaks üksi hakkama. Lisaks olid mõned üksikud noored, kes arvasid nii „ei“ kui ka „jah“ ning „võib-olla“, mis autori jaoks näitas, et seostati hästi kahte küsimust, sest kindlasti on mingisugused aspektid, millega on noorel raskem ilma vanemateta toime tulla.

Sarnaselt noortega, kelle vanemad töötavad välismaal, arvasid noored, kelle vanemad ei tööta välismaal, et kõige rohkem valmistaks neile raskusi rahaline toimetulek (vt Joonis 4). Töö autor peab siinkohal oma koostatud küsimustikku puudulikuks, sest mõned aspektid, mis toimetuleku kohta küsiti, ei kattunud mõlemal grupil noortel (nt vanematega igapäevane suhtlemine). Kuigi samas saadi kinnitust juba eelnevas peatükis 2.2.1, et noortele on kõige tähtsam just vanematega koosolemine, sest igatsustunne oli põhiline aspekt, mida toodi välja suhtumises vanemate välismaal töötamise.

Joonis 4. Toimetulekuoskus noortel, kelle vanemad ei tööta välismaal (autori koostatud)

Lisaks võib jooniselt 4 lk 30 välja lugeda, et tüdrukud arvavad oluliselt rohkem, et neil oleks raskusi erinevate asjaajamisega ning rahalise toimetulekuga. Poistel jällegi oleks keerulisem kodu eest hoolitsemine ning iseseisev õppimine. Koolis käimist pidasid keerukamas sellises olukorras nii poisid kui ka tüdrukud enam-vähem võrdselt.

2.2.3 Toetuse vajadus vanemate äraoleku ajal

Küsimusele „Kas Sa tunned, et vajad toetust kelleltki teiselt, kui vanemat(aid) ei ole? Kui jah, siis kellelt. Täpsusta, millist toetust?“ arvasid noored, kelle vanemad töötavad välismaal, et kõige rohkem vajavad toetust nad oma sõpradelt (39,1%). Põhjuseks toodi välja murede ära kuulamine, abi kodutöödel, nõu andmist ja lihtsalt suhtlemist ning koos ajaveetmist. Vanavanematelt ja teistelt sugulastelt (onud/tädid) vajavad noored abi vastavalt 23,2% ja 15,9%. Põhjused üsna sarnased – ära kuulamine, abi kodutöödel, suhtlemine ja igapäevane toetamine. 17,4% õpilastest tõid välja toetusvajaduse klassijuhatajate poolt. Enamasti soovisid noored abi õppimisel ja koolis tekkinud probleemidele.

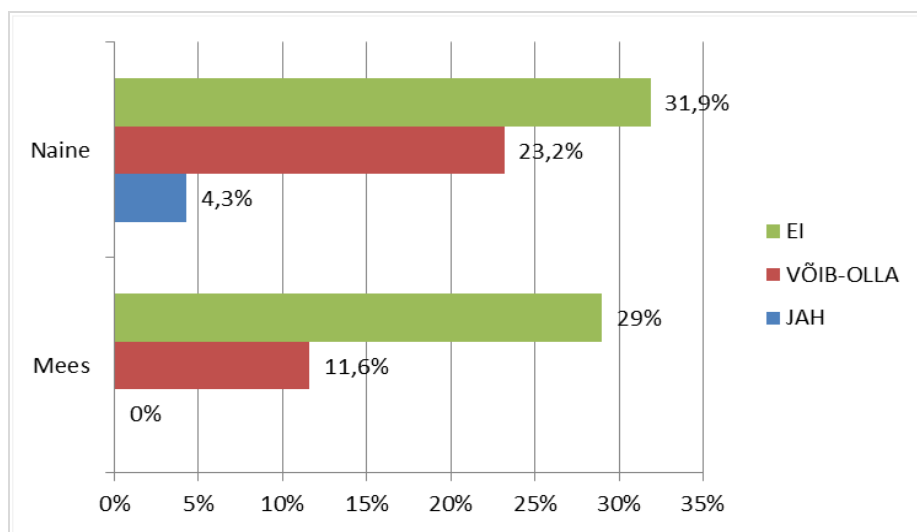
Tüdrukud olid aktiivsemad küsimusele vastates – tõid välja rohkem inimesi, kellele toetuda. Ligi pooled tüdrukud tõid välja tugiisikutena sõbrad (51,2%), järgnesid vanavanemad (26,8%) ning teised sugulased ja klassijuhataja (mõlemad 24,4%). Sõprade puhul oli kõige suurem protsent ka poistel – 25%. Suur hulk oli ka neid poisse, kes tõi välja vanavanemad – 21,4%. Ülejäänud vastused olid tunduvalt väiksemate väärtustega.

Kuna suurem hulk tüdrukuid vastas, et nõustuvad täielikult sellega, et neil on vanemaid vaja igapäevaselt, et oma asjadest rääkida (vt ptk 2.2.2), siis on üsna loogiline seos, et nad vajavad ka toetust rohkem teistelt inimestelt kui vanemaid ei ole.

Joonisel 5 lk 31 on välja toodud, kuidas õpilased hindavad seda, kas nad vajavad koolipoolset toetust, kui nende vanemaid ei ole.

Küllaltki suur hulk vastas sellele küsimusele eitavalt – 60,9% noortest. Samas järgnevale küsimusele „Millist toetust ootad koolilt?“ vastas eelnevale küsimusele „ei“ vastanutest 43,9%, et ootavad koolilt järgnevaid toetusvõimalusi: „abi õppimisel“,

„mõistvat suhtumist, kui vanemad on ära ja tunnen ennast halvasti“ ning „murede ära kuulamist.“

Joonis 5. Koolipoolse toetuse vajadus (autori koostatud).

Võib oletada, et noored ei ole päris enesekindlad koolist abi küsimusel või nad ei tunne, et abi koolis on kättesaadav. Küsitluses õpetajatega selgus, et probleemid selguvad siiski ainult arenguvestluse käigus, kas lapse või lapsevanemaga rääkides. Kuid kui tihti suudab õpetaja arenguvestlusi korraldada, kui klassis õpib ligi 30 õpilast? Õpetajad ja sotsiaalpedagoogid tõid välja ka tugispetsialistid, kellel on mures last võimalik aidata. Kas aga lapsed on piisavalt teadlikud, on neid julgustatud abi küsima?

SP3: „/.../tugispetsialistide koostöörühmad, kes ongi laste toetamise eesmärgil loodud. Sinna kuuluvad sotsiaalnõustaja, eripedagoog ja psühholoog/.../. Kindlasti võiksid olla tunniplaanis ained, mis käsitleksid mitmeid erinevaid probleeme, mis samuti aitaksid lapsel tema reaalses elus ettetulevate muredega paremini toime tulla.“

SP4: „Algab kõik olukorra teadvustamisest kooli jaoks. Sageli ei jõua info kooli. Regulaarselt vestlusi pidada nii lapse kui tugisikutega (sugulaste, hooldajatega). Koolis peaks olema ka vastav tugipersonal. See on muidugi tore, et nad on kusagil keskses koos ja käivad mööda koole, kuid igapäevaselt töötades tunnetatakse märksa paremini inimesi, tausta, suhteid, suudetakse probleeme ette näha jne.“

SP5: „*Tugiisiku võimalus. Huvitegevusse kaasamine, et kasutaks vaba aega otstarbekalt, mis vähendaks võimalusi sattuda halba seltskonda, nõ tänavale.*“

Diplomand uuris noortelt, kelle vanemad ei tööta välismaal, kas neil on teisi täiskasvanuid inimesi, kellele toetuda kui üks vanematest või mõlemad vanemad välisriiki tööle lähevad? Kõigest 2,6% õpilastest tõid välja selle isikuna klassijuhataja ning mitte ükski õpilane ei leidnud, et kooli psühholoog või sotsiaalpedagoog oleks see inimene, kellele sel hetkel toetuda.

Positiivse tulemusena võib uuringust välja tuua, et sama grupp noori tõi välja, et neil on lähivõrgustikus toetuda nii vanavanematele (58,4%), teistele sugulastele (54,2%) ning täiskasvanud õdedele/vendadele (44,7%). 20% (n=38) noori tõi välja täiskasvanud sõprade toetuse. Kõige rohkem vastanuid oli selles vanusegrupis 15-aastaseid – 52,6% (n=20).

2.2.4 Suhete kvaliteet ning toe pakkumine võõrsil töötava vanema poolt

Käesoleva töö autor uuris noorte käest, kelle vanem(ad) töötab(vad) välismaal, kui tihti nad suhtlevad oma välismaal töötava vanematega ning kui palju vanemad tunnevad huvi lapse tegemiste vastu.

Uuringust selgus, et 95,7%-l noortest töötas vaid üks vanem välismaal (antud juhtudel isa). Kaks noort tõid välja, et neil töötab välismaal ema ning ühel noorel töötavad välismaal mõlemad vanemad. Uuring kinnitas, et 86,2% juhtudel hoolitseb isa äraoleku ajal nende eest ema. Ülejäänud noored tõid välja, et nende eest hoolitsevad vanavanemad, õed/vennad, ollakse internaatkoolis. Samuti oli noori, kes ütlesid, et hoolitsevad ise enda eest.

SP1: „*Kuigi meie koolis on päris paljude laste vanemad tööl võõrsil, siis õnneks sellega seoses väga palju probleeme pole, arvan, et tänu just sellele, et kodumaale jäänud pere toetus, abi ja nõu lapsele on suur.*“

SP2: *Mulle meeldib, et areng selles küsimuses on siiski suunal, et pere tahab olla koos. Kas siis siin või sealpool riigipiiri. /.../ Minu hinnangul on lapsevanemate teadlikkus selles osas tõusnud.*

Kuid kui palju tunnevad lapsevanemad huvi oma laste tegemiste vastu? Noortelt küsiti, kui tihti nad oma võõrsil töötavat vanemat näevad ning kui palju temaga suhtlevad?

Vastuseid oli väga erinevaid, kuid kõige rohkem paistis silma see, et vanemat nähakse, kas kord kuus, paari kuu tagant või kaks korda kuus. Suhtlemisaktiivsus võõrsil töötava vanemaga varieerus ka mitmeti – 43,5% noori suhtlesid oma vanemaga korra nädalas, 29% noortest suhtlesid vanemaga iga päev. Ülejäänud vastused jagunesid üksikult varieerudes paar korda nädalas kuni ainult selleni, kui vanem päriselt kodus on.

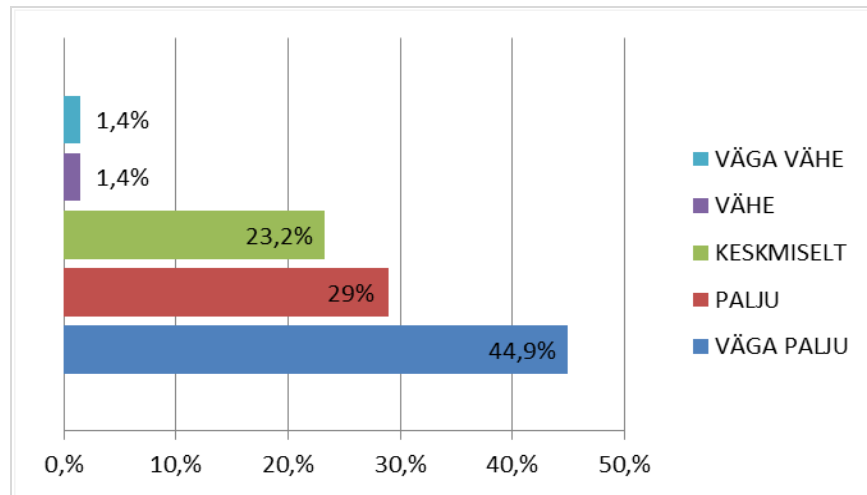
Selle vahel, kas üks sugupool suhtleb vanemaga rohkem kui teine, väga suuri erinevusi ei olnud - 31,7% tüdrukutest suhtlevad välismaal töötava lapsevanemaga iga päev. Sama teeb 25% poistest. Korra nädalas suhtlevad vanemaga 41,5% tüdrukutest ning 46,2% poistest.

Lisaks küsiti noortelt, kui palju nende vanemad tunnevad huvi nende tegemiste ja koolis käimiste kohta? Noortel oli võimalik valida vastusevariantide seast:

- „*väga palju, me räägime minu tegemistest ja koolist väga palju*“;
- „*palju, räägime vanematega minu asjadest tihti*“;
- „*keskmiselt, räägime vanematega olulisematest kooliasjadest ja muudest tegemistest*“;
- „*vähe, vanemad ei tunne minu tegemiste ja koolis käimise vastu väga huvi*“;
- „*väga vähe, vanemaid ei huvita minu tegemised ja kooliasjad*“.

Jooniselt 6 lk 34 võib välja tuua, et ligi pool noortest ehk 44,9% räägivad vanematega kooliasjadest ja muudest tegemistest väga palju. 29% noored tõid välja, et räägivad vanematega tihti oma asjadest ning 23,2% noori suhtlevad vanematega väga aktiivselt nii kooli kui ka muudel teemadel.

Noored, kes arvasid, et vanemad ei tunne nende tegevuste ja koolis käimise vastu väga huvi ning noored, kes arvasid, et nende vanemaid ei huvita üldse nende tegemised ja kooliasjad oli mõlemat gruppi 1,4%.

Joonis 6. Vanemate huvi oma lapse tegevuse vastu (autori koostatud).

Spetsialistidel oli eriarvamusi, kui palju vanemad on huvitatud koostööst oma lapse probleemide lahendamiseks, kuid enamasti tõdesid nad, et vanemad siiski kokkuvõttes soovivad koostööd teha.

SP1: „Võtame alati kontakti perega ja võin öelda, et peaaegu alati on pered olnud valmis koostööks. Tõenäoliselt on meil siiani lihtsalt peredega vedanud“

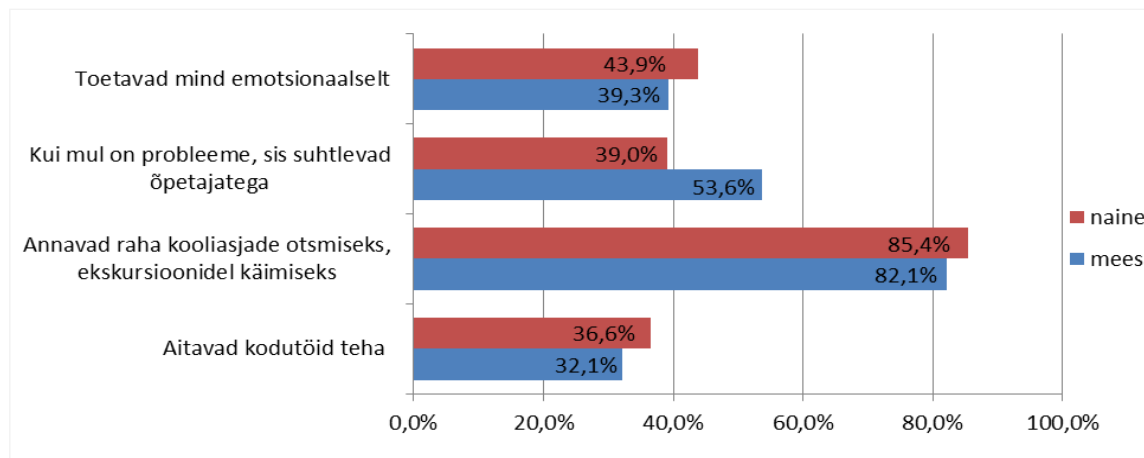
SP2: „Peredega teen suuremat koostööd, kui õpilase probleemid „jooksevad“ väga selgelt tema koju. Koostöövalmidus pereti on erinev./.../“

SP3: „Nende aastate jooksul, mis ma ise olen koolis töötanud, pöördub iga järgneva õppeaastaga üha rohkem lapsevanemaid psühholoogi kui spetsialisti poole abi saamiseks. /.../“ „/.../Vanemad sageli ei tunne laste tegemiste vastu huvi, kuna neil on endal piisavalt palju muresid ja tegemisi ning laste jaoks enam vajalikku aega ei jää./.../

SP5: „/.../ On erinevaid juhtumeid – mõne lapse puhul vanemad pöörduvad lausa ise, mõnikord aga lapsevanemaga kontakti loomine on ülimalt keeruline, kui mitte võimatu.

Samas me ei lakka üritamast ning on olnud juhtumeid, mille puhul ka lapsevanem ise vajab tuge ja motiveerimist ning ajapikku lülitus töösse.“

Noortelt uuriti ka konkreetselt, millega vanemad neid aitavad, mis on seotud koolis käimisega ning, kas mingisugune aspekt koolielus on mõjutatud sellest, et vanem(ad) töötab(vad) välismaal.

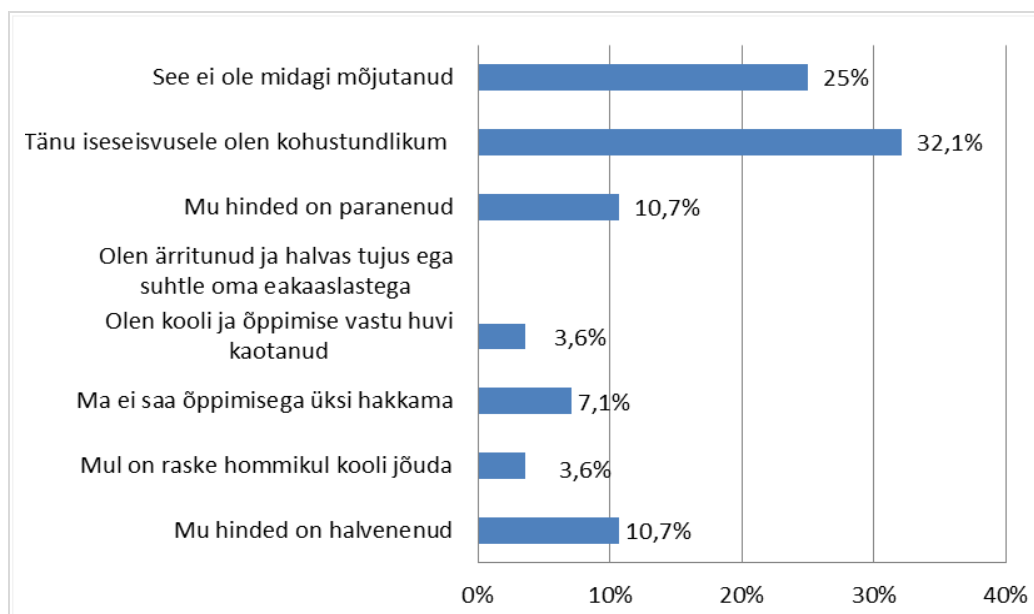
Joonis 7. Vanemate kaasatus kooliellu (autori koostatud).

Jooniselt 7 võib lugeda, et 85,4% tüdrukutest ja 82,1% poistest vastas, et vanemad annavad neile raha kooliasjade ostmiseks, ekskursioonidel käimiseks. Üle poolte poiste – 53,6% vastas, et kui neil tekivad probleemid koolis, siis vanemad suhtlevad õpetajatega. Tüdrukud arvasid nii mõnevõrra vähem – 39%.

Võib oletada, et poistel tekib koolielus tunduvalt rohkem probleeme kui tüdrukutel. Küllaltki suur protsent nii poisse kui ka tüdrukuid vastasid, et nende vanemad toetavad neid emotsionaalselt – 43,9% tüdrukuid ja 39,3% poisse. Koolitöid aitavad vanemad teha 36,6% tüdrukutel ning 32,1% poistel.

Analüüsist selgus, et kõige rohkem noori, kes arvasid, et nende vanemad on huvitatud nende tegemistest ja koolis käimisest „väga palju“ või „palju“ töid välja, et vanemad annavad raha kooliasjade ostmiseks ja ekskursioonidel käimiseks. Nii arvas 47,8% noortest. Teine populaarne vastus oli, et vanemad toetavad neid emotsionaalselt – nii arvas 29% noortest.

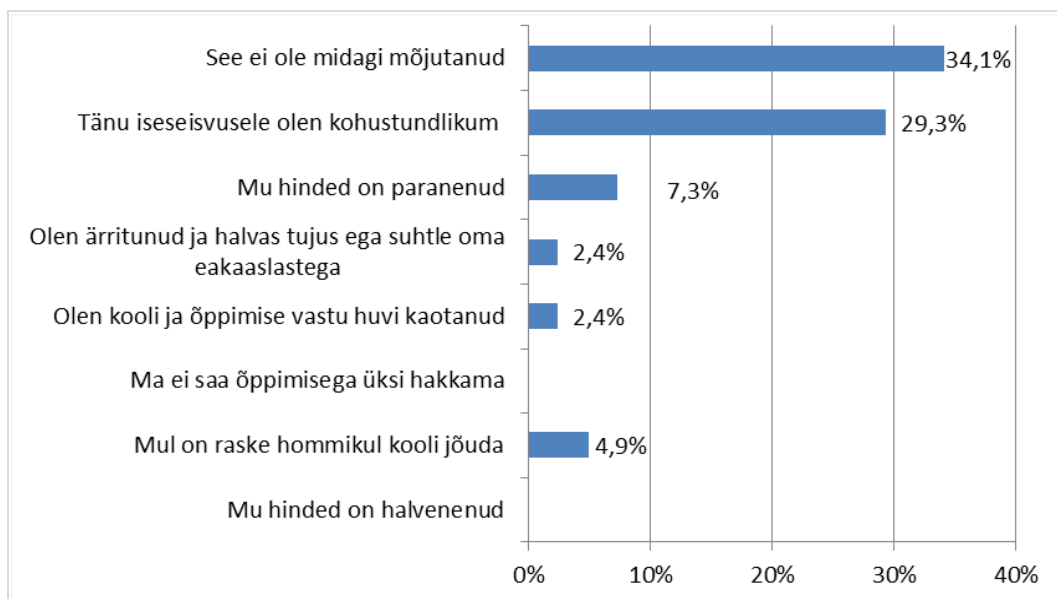
Järgneval kahel joonisel on toodud välja vanemate võõrsil töötamise mõju noorte kooliskäimisele (joonisel 8 poiste tulemused, joonisel 9 lk 37 tüdrukute tulemused).

Joonis 8. Vanemate välismaal töötamise mõju koolielule (poisid) (autori koostatud).

10,7% poistest leidsid, et nende hinded on halvenenud. Samas 10,7% poistest arvasid vastupidist ehk nende hinded on paranenud. 7,1% poistest tõdesid, et ei saa õppimisega üksi hakkama ning 3,6% on raskusi hommikul kooli jõudmisega. Küllaktki suur hulk poisse on mõju pidanud pigem positiivseks – 32,1% arvasid, et nad on tänu iseseisvusele kohusetundlikumad. Mitte ükski noormees ei arvanud, et vanemate äraolek mõjutaks nende suhteid eakaaslastega.

Tüdrukute hulgas (Joonis 9 lk 38) võib näha, et kooliskäimisega on küllaltki vähe probleeme – mitte ükski vastanud ei märkinud vastuseid „*mu hinded on halvenenud*“ või „*ma ei saa õppimisega üksi hakkama*“. Ligi viis protsenti tõdesid, et neil on raskusi hommikul kooli jõudmisega ning 2,4% vastanutest ütlesid, et nad on kooli ja õppimise vastu huvi kaotanud. Sarnaselt poistega, arvasid tüdrukud, et nad on kohusetundlikumad. Erinevalt poistest leidis 2,4% tüdrukuid, et vanemate eemaololek on nende suhteid eakaaslastega halvemaks muutnud. Umbes neljandik poistest ja tüdrukutest arvasid, et vanemate välismaal töötamine ei ole miite midagi mõjutanud.

Joonis 9. Vanemate välismaal töötamise mõju koolielule (tüdrukud). (autori koostatud)

Spetsialistid tõid võõrsil töötavate vanematega lastel eelkõige välja käitumis- ja õppimisprobleeme.

SP1: „*Käitumisprobleemid, õppimisprobleemid.*“

SP2: „*Kuna töötan koolis, siis on esmane probleem kindlasti kooliga seotud, see tähendab, et kas ta puudub palju koolist või on tema hinded halvad või esinevad suhtlemis- ja käitumisprobleemid. Kodune olukord tavaliselt selgub alles lapsega omavahel suheldes.*“

SP4: „*Peamiselt sellepärast, et ei saada iseendaga ja oma eluga hakkama. Sageli lisanduvad kooliprobleemid ja puudumised. Üldistades oma lugusid, võib öelda, et liiga suure vastutuskooorma tõttu langenud enesehinnangu ja depressiivsuse tõttu.*“

Kuigi spetsialistid toovad esile võõrsil töötavatel vanematel käitumis- ja õppimisprobleeme, siis noored ise seda nii palju ei tunnista.

2.2.5 Klassijuhatajate nägemus võõrsil töötavate lapsevanematega lastest

Küsitatud klassijuhatajate klassides oli keskmiselt 22 õpilast. Keskmiselt oli ühes klassis 4 õpilast, kelle vanem(ad) töötas(id) välismaal.

Sarnaselt spetsialistidega leidsid klassijuhatajad, et vanemate võõrsil töötamine tuleb välja juhuslikult arenguvestluste käigus või ankeete täites (võib oletada, et taoliste uuringute käigus nagu käesoleva töö autor läbi viis). Arvamused selle kohta pealt, kas vanemad teatavad välismaale tööle minekust kooli, jagunesid klassijuhatajate arvamused pooleks.

KJ1: *„Lapsed räägivad, selgub arenguvestlusel, ankeete täites.“*

KJ4: *„/.../, enamasti lapsed ise räägivad.“*

KJ6: *„Arenguvestlusel, lapsega vesteldes. Seoses probleemide tekkimisega.“*

KJ7: *„Jõuab juhuslikus vestluses või arenguvestlusel.“*

Klassijuhatajatelt küsiti, kas võõrsil töötavate vanematega lapsed eristuvad millegi poolest klassiruumis. Probleemide esinemise osas olid klassijuhatajad märksa tagasihoidlikumad kui spetsialistid. Pooled arvasid, et võõrsil töötavate vanematega õpilased ei eristu millegi poolest. Kaks klassijuhatajat tõid välja, et lapsed on iseseisvamad.

KJ9: *„Eristub sellepoolest, et mõnikord on ülevoolavalt rõõmus ja samas muutub kurvaks/kurvameelseks, kui vanem on läinud hommikul ära tööle.“*

KJ6: *„Väga ei eristu (minu klassis). Kuid tean teistest klassidest õpilasi, kes eristuvad. On närvilised, magamata, hinded muutuvad. Puuduvad koolist.“*

KJ1: *„Ei eristu. Tegemist on tublide ja töökate õpilastega. Ja üks vanem töötab võõrsil.“*

Klassijuhatajatelt küsiti lisaks, kas võõrsil töötavate vanematega õpilastel esineb koolis probleeme. Kolm klassijuhatajat leidsid, et koolis probleeme ei esine või nad ei olnud

kindlad, kas probleemid on seotud sellega, et vanem töötab välismaal. Üldiselt toodi välja samu põhjuseid, mis spetsialistide puhulgi – käitumis- ja õppimisprobleemid.

KJ1: „*Meie klassis see probleemiks pole. Üldiselt rääkides on see kasvav ja tõsine probleem. Noorel, kasvaval inimesel on vaja turvatunnet, hoolivust ja seda, et saaks oma rõõme ja muresid jagada, selles on aga esmane roll kodul. Kui kodutunne puudub, on probleemid kerge tulema!*“

KJ4: „*Kooli jõudmine, koduste ülesannete lahendamine, probleemid alkoholiga.*“

KJ7: „*Jälle oleneb õpilasest. Üks saab rahuldavalt hakkama, teisel võib tekkida probleeme.*“

Klassijuhatajatelt uuriti, kas kool peaks võõrsil töötavate vanematega lapsi aitama ning, milliseid võimalusi näevad nemad koolis nende aitamiseks. Klassijuhatajad leidsid, et lapsi tuleks suunata professionaalsele abile, sest koolil on rohkem informatsiooni lapse käekäigu kohta, aga pole piisavalt võimekust, et last aidata, lisaks aidata vajadusel kodutöödega ja suhelda õpilasega. Leiti ka, et last peab ainult siis aitama, kui mõlemad vanemad töötavad välismaal või laps/vanem palub.

KJ1: „*Kui see on lapsele probleemiks, siis loomulikult tuleb märgata ja aidata.*“

KJ9: „*Toetus peaks olema mõistmine./.../*

Koolis näevad klassijuhatajad seda, et eelkõige on oluline lapsega suhelda – teda märgata, püüda mõista ja toetada. Toodi välja ka suunamist psühholoogi/sotsiaaltöötaja juurde..

KJ1: „*Selle õpilase märkamine ja toetamine klassijuhataja, sotsiaalpedagoogi, psühholoogi poolt.*“

KJ9: „*Toetus mõistmise näol./.../*“

Üks vastanu tõi välja ka suhtlemise lapsevanemaga. Lisaks arvas üks respondent, et tema hetkel koolis võõrsil töötavate vanematega lapse toetamiseks võimalusi ei näe.

Spetsialistidelt küsiti, millist abi nemad koolis lapsele pakkuda saavad. Enamasti pakuti välja erialaspetsialistidega nõustamist (psühholoog, perenõustaja, psühhiaater, Rajaleidja), vestlusi koos perega. Toodi esile ka lihtsalt mõistmist ja huvi lapse tegemiste vastu.

SP2: *„Toetust. Huvitatust. Emotsioonidest arusaamise õpetamist ning nendega toimetulekut.“*

SP5: *„Individuaalne nõustamine, info kogumine, lapsevanemaga kontakti loomine ja koostöö klassijuhatajaga./.../ Vajadusel kutsutakse kokku võrgustik, kuhu kaasatakse erinevad spetsialisti./.../. Kui vaja, pakutakse nõustamise võimalust ka vanematele.“*

Spetsialistide ja klassijuhatajate vastuste põhjal võib järeldada, et tegelikult on ressursid lapse aitamiseks koolis täiesti olemas. Praegu tundub, et lihtsalt ühest käitumisjuhust ei ole ei klassijuhatajatel ega spetsialistidel, kuidas selles olukorras käituda. Tegutsetakse nii öelda „käigu pealt“.

2.3. Järeldused ja ettepanekud

Antud peatükis on analüüsitud käesoleva lõputöö uurimustulemusi kokkuvõtvalt. Lõputöö autor on esitanud omapoolsed hinnangud ja järeldused saadud tulemustest, mille põhjal on peatüki lõpus toodud ettepanekud koolile. Lisaks ka mõned tähelepanekud lapsevanematele ja avalikule võimule.

Positiivse avastusena võib välja tuua selle, et 95,7% uuringus osalenud noortest tõi välja, et neil töötab vaid üks lapsevanem välismaal, mis tähendab, et üldjuhtudel on siiski kodus olemas teine vanem, kes saab lapsele turvatunnet pakkuda.

Uuringu läbiviijale tuli üllatuseks noorte rahuolu vanemate välismaal töötamisega – 10-palli süsteemis oli keskmiseks vastuseks 6,9. Seda enam, et peamisteks põhjusteks, miks ei olda vanemate välismaal töötamisega rahul, on igatsus- ja üksindustunne. Vinni valla haridusnõunik Margit Diits (2011) on ajakirjanduses öelnud: „/.../Tehniliselt saavad nad enamasti hakkama, kuid emotsionaalselt ja psüühiliselt on väga raske.“

Samas töid meeldivate aspektide seas noored enim välja kõrgema palgataseme, millest võib järeldada, et noored mõistavad vanemate otsust välisriiki tööle minna selleks, et parandada pere majanduslikku olukorda. Probleem võib seisneda ka selles, et lapsed ei julge ega oska oma tundeid ja mõtteid selgeks teha – on tavaline, et lapsed elavad oma emotsioone käitumise kaudu välja. Tuleb vaid osata lapsele läheneda ja tema käitumist tõlgendada. Ka intervjuudes spetsialistidega ja küsitluses õpetajatega selgus, et enim on probleeme käitumise, suhtlemise ja õppimisega ning vanemate võõrsil töötamine tuleb välja just mõne eelpoolnimetatud probleemi esinemisel.

Kahjuks aga selgus uurimuses, et noored ei pea koolipoolset toetust eriti vajalikuks, samas võib ka oletada, et nad pole abi saamisest kooli tugipersonali poolt teadlikud, sest 60,9% õpilastest vastas, et nad ei vaja koolipoolset toetust, kuid küsimusele, „*millist toetust ootad koolilt?*“ vastas 43,9% ei-vastanutest „*abi õppimisel*“, „*murede ära kuulamine*“ või „*mõistvat suhtumist, kui vanemad on ära ja tunnen ennast halvasti*“. 17,4% vastanud töid välja, et soovivad klassijuhatajalt tuge õppimisel ja koolis tekkivate probleemide korral. Samuti võib järeldada, et noored ei seostanud omavahel eelpooltoodud kahte küsimust.

Samuti ei pea noored olukorda, kus vanemad töötavad välismaal, väga probleemseks, sest uuringus selgus, et suur osa noori arvavad, et vanemate välismaal töötamine ei ole nende elus midagi mõjutanud või on iseseisvus neid kohusetundlikumaks muutunud. Probleemkohtadeks peetakse rahalist toimetulekut ning seda, et vanematega ei saa igapäevaselt suhelda. Samas toetudes spetsialistide arvamustele, kurnab vanematest eemalolek noort inimest kõige rohkem. 7-9.klasside noor on teismeline, kes tunneb, et on piisavalt vana ja tark, et iseseisvalt toime tulla.

Töö autor leiab, et spetsialistide ja õpetajate poolt väljatoodud ideed nagu märkamine, lapsega suhtlemine ning vajadusel aitamine võiks kuuluda selle mõistva suhtumise alla. Palju on küll räägitud õpetajate suurest töökoormusest, aga töö autor usub, et viis minutit avatud suhtlemist oma klassi õpilasega, et küsida kuidas tal läheb, kui vanemad ei ole, aitab lapsel tekitada usaldusväärust ühe võrgustikuliikme vastu. Seda enam, et koolis veedab noor enamiku oma ajast ja ehk oleks hea, kui seal oleks vähemalt üks

täiskasvanud võrgustikuliige, kes suudaks teda olukorras mõista. Üksteise varajane märkamine võib hoida ära suuremaid probleeme.

Ka uuringus osalenud noored, kelle vanemad ei tööta välismaal, ei toonud välja, et klassijuhataja või muu koolipersonal võiks neile toeks olla, kui vanemad välismaale tööle lähevad. Kõigest 2,6% vastanutest tõi välja klassijuhataja.

Kuigi kooli toetust ei pidanud ülemäära oluliseks keegi, siis noored, kelle vanemad ei tööta välismaal, tõdesid, et olukorras, kus nad peaksid jääma üksi koju, on neil lähivõrgustikus piisavalt inimesi, kes neid toetaks – 58,4% vanavanemad, 54,2% teised sugulased (onu, tädi jne), täiskasvanud õed/vennad (44,7%). Üllataval kombel on selles vanusegrupis 20% - 1 ka täiskasvanud sõbrad, kusjuures 52,6% nendest on 15-aastased. Siin on aga suurim ohukoht, kui noor jääb üksi koju ilma igasuguse vanemliku kontrollita, võib ta suuremat otsustusvabadust ära kasutada. Erinevad uuringud on näidanud, et vanemate välismaal töötamisega seoses kogevad sellised lapsed suuremat narkootikumide kuritarvitamist, vägivaldse käitumise, söömishäirete ning eluohtlike elustiilide riski, saavad jõukude liikmeks ning panevad rohkem toime õigusrikkumisi (Valtolina, Colombo 2012, viidatud Markina, Žarkovski 2014 vahendusel).

Ka noorte jaoks, kelle vanemad töötavad välismaal, oli sõprade toetus oluline. 39,1% vastanutest arvasid, et sõpru on vaja murede ära kuulamiseks, lihtsalt ajaveetmiseks ja suhtlemiseks ning abiks ka õppimisel. Ülejäänud noored tõdesid, et vajavad toetust vanavanematelt (23,2%), teistelt sugulastelt (15,9%). Muidugi on antud vanuses oluline kuuluvus just omavanuste hulka, kuid on tähtis, et teismelisel oleks ka kodupoolne toetus/kontroll.

Kuigi noored ise tõid välja, et vanemad osalevad nende elus suhteliselt suurel määral aidates neid kooliga seonduvaga ning ka muudes eluvaldkondades, on samuti oluline, et lapsevanemad teataksid kooli suurematest elulisest küsimusest, mis võivad mõjutada kuidagi lapse kooliskäimist. Intervjuudes spetsialistidega ja küsitlustes klassijuhatajatega selgus, et on lapsevanemaid, kes ei teata välismaale tööle minekust, kuid ka on neid, kes teatavad. Lisaks on koostöövalmidus väga erinev. Cohan ja Brassard (1979, viidatud Klefbeck, Odgen 2001: 76 vahendusel) on öelnud, et kui laps

soovib arendada oma perekonnaväliseid suhteid, peab tema võrgustikus valitsema teatud üksmeel, mille miinimummääraks on omavaheline suhtlemine ning kui lapsevanemad suhtlevad lapse võrgustiku teiste liikmetega, julgevad lapsed nendega ka suhteid luua.

Uuringust selgus, et suur osa noori on iseseisvad ning usuvad, et tuleksid iseseisvalt suurepäraselt toime. 35,8% arvasid, et nad on piisavalt vanad ja targad, et hoolitseda enda ja majapidamise eest, 11,1% noori arvasid, et saavad hakkama, kuna on varasemalt üksi kodus olnud, kui vanemad on reisidel. Poisid olid oma iseseisvuses märgatavalt enesekindlamad – 52,5% tüdrukutest tõid välja erinevaid põhjuseid, miks nad ei saaks hakkama. Sama tegid ainult 20,7% poistest.

Diplomitöö autor sai oma uuringu käigus ka kinnitust varasematest uurimustest välja tulnud tulemustele – näiteks, et lapsed tunnevad ennast iseseisvamana, kui vanemad välismaale tööle lähevad, aga samas tunnevad nad ikkagi igatsust vanemate vastu ning turvatunne on häiritud. Samuti leidis kinnitust fakt, et lastel on olemas siiski lähivõrgustikus inimesed, kellele nendel hetkedel toetuda.

Uuringu autorile jäi mulje, et klassijuhatajad ei ole kuigi teadlikud lastest, kelle vanemad töötavad välismaal. Paljudele küsimustele olid vastused lakoonilised. Töö autor oleks oodanud suuremat vastukaja. Samas leiab autor, et spetsialistide intervjuud olid väga suureks lisaväärtuseks noorte vastustele, sest aitasid palju kergemini mõista noorte vastuseid ning probleeme antud teemaga seoses. Spetsialistide ja klassijuhatajate vastustest selgus, et antud teemaga on arvamusi erinevaid – arvatakse, et antud teema on juba lahenemas, sest aina vähem on lapsi, kelle vanemad töötavad välismaal, aga samas leiti ka, et probleem on süvenemas. Diplomitöö autor arvab, et siin võivad olla piirkonniti erinevused, kuigi kõik uuringus osalenud spetsialistid tegelevad Pärnu linna koolinoortega.

Järgnevalt teeb diplomitöö autor ettepanekud koolipersonalile vastavalt uuringus saadud tulemustele, et leevendada perede probleeme, kes peavad silmitsi seisma olukorraga, kus lapsevanemad peavad lahkuma välisriiki tööle ning on sunnitud lapsed jätma koduriiki.

Ettepanekud koolidele:

- Rohkem personaalset lähenemist lapsele, kui on teada, et tema vanemad on välismaal, selleks, et lapsel oleks koolis vähemalt üks täiskasvanud inimene, kellega oma muresid ja rõõme jagada.
- Vastavalt spetsialistide ettepanekutele võiks korraldada koolis erinevaid loenguid, kuidas elumuredega toime tulla. Tunniplaanides on näiteks inimeseõpetuse/psühholoogia tunnid, kus võiks antud teemasid käsitleda.
- Lapsi julgustada, et nad rohkem pöörduksid oma muredega kooli psühholoogi või sotsiaalpedagoogi poole. Spetsialistid võiks läbi viia workshoppe, kus teemat käsitletakse, et noortel tekiks julgus ja aimdus, kelle juurde minna, kui teema probleemiks tõuseb. Rääkimisest on sageli üksi vähe, neil on vaja ka kontakti rohkem
- Samuti julgustada lapsevanemaid, et nad räägiksid rohkem kodusest olukorrast, mis võib lapse toimetulekut mõjutada.
- Klassjuhtajad võiks pidada üritusi või vestlusõhtuid vanematega antud teemal – julgustada rääkima, samuti saavad sarnase elustiiliga pered üksteisele ideid ja soovitusi jagada.
- Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajad ja lastekaitsespetsialistid võiks korraldada töötubasid klassijuhatajatele ja sotsiaalpedagoogidele probleemist teadlikkuse tõstmiseks ning olukorras reageerimiseks.

Töö autor edastab töö tulemused kõigile osalenud koolide juhtkondadele ning sotsiaalpedagoogidele ja –nõustajatele ning psühholoogidele. Kindlasti soovitab töö autor kooli juhtkondadel antud probleemi arutada laiemalt terve kooli personaliga, et teadlikkus tõuseks kõikidel klassijuhatajatel.

Kindlasti peaks oma osa tegema siin riik. Näiteks on Sotsiaalministeerium küllaltki palju korraldanud erinevaid teavituskampaaniaid sotsiaalprobleemide leevendamiseks – sooliste stereotüüpide kampaania, seksuaalvägivalla ja soolise vägivalla ennetamine (Teavituskampaaniad 2015). Samamoodi võiks läheneda võõrsil töötavate vanematega lastele. Lisaks on olemas Siseministeeriumi poolt hallatav veebileht Tark Vanem (Oled...2015), kus antakse erinevaid nõuandeid lapse kasvatamiseks ning on võimalus

abi küsida spetsialistidelt. Ka seal saaks antud teematikat kajastada. Kindlasti võiks Eesti võtta välisriikidest eeskju ning kehtestada ka seaduslikud aspektid – näiteks hooldusõiguse määramine võrgustikuliikmele kui vanem lahkub välismaale.

Samuti peaksid olema lapsevanemad aktiivsemad oma lapse elus toimuvaga, sest kasvatustöö algab siiski kodust ning kool on ainult toetav organisatsioon lapse arengus.

Eelkõige tundub töö autorile eelnevaid uurimusi ja tööd koostades, et probleemist rääkimine on veel Eesti ühiskonnas tabu, kuigi see on tänasel päeval väga aktuaalne. Eelkõige peakski võtma riik vastutuse ja alustama teadlikkuse tõstmist.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö on kirjutatud teemal “Võõrsil töötavate lapsevanematega laste probleemid Pärnu linna ja maakonna 7-9. klasside näitel.” Töö autor uuris antud teemat, kuna see on Eesti ühiskonnas aktuaalne ning autorile endale huvipakkuv.

Töö eesmärgiks oli välja selgitada võõrsil töötavate vanemate laste probleemid ja võimalused toetuseks koolis ning võrrelda omavahel välismaal töölkäivate lapsevanematega noorte ja välismaal tööl mittekäivate lapsevanematega noorte arvamusi antud teemal.

Lõputöö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilisest osast anti ülevaade migratsioonist ja töörandest üldiselt ning Eesti kontekstis. Lisaks käsitles töö autor empiirilise osas võrgustikutööd ning varasemaid uurimusi, mis sel teemal läbi viidud. Empiirilises osas käsitleti töö autori poolt läbiviidud uuringut. Diplomand rakendas uuringul nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset meetodit. Töö autor küsitles 7-9. klassi noori ja klassijuhatajaid ning viis läbi struktureeritud kvalitatiivsed intervjuud sotsiaalpedagoogide ja nõustajatega ning psühholoogidega. Intervjuud spetsialistidega olid töö koostamisel väga suureks lisaväärtuseks, sest võimaldasid paremini tõlgendada noorte vastuseid, mis aitas autoril järeldusi teha. Kahjuks jäid töö autori jaoks lakooniliseks klassijuhatajate vastused. Töö autor järeldas, et klassijuhatajad ei ole probleemist niivõrd teadlikud või ei puutu nad probleemidega nii tihedalt kokku.

Uuringu läbiviimiseks külastati koole vahemikus 4.03-30.03, kus noortele jagati 376 ankeeti, millest saabus tagasi 269 ankeeti. Analüüsi läbiviimiseks eemaldati kümme ankeeti, sest vastused olid poolikud või ebaadekvaatsed. Klassijuhatajatele jagati 15 ankeeti, millest tagasi tuli kümme. Intervjuude läbiviimiseks võeti ühendust kaheksa spetsialistiga, kellest viis olid nõus uuringus osalema.

Uurimusele baseerudes võib uurimistulemustest välja tuua:

- Pärnu linna ja maakonna uuringus osalenud noorte seas on väga suur enamus neid, kellel töötab välismaal üks vanem;
- uuringus osalenud Pärnu linna ja maakonna noored, kelle vanemad on välismaal tööl, on selle olukorraga leppinud või rahul, kuigi noored tunnevad igatsust ning nende turvatunne on häirunud,
- suurimateks probleemideks on selliste laste puhul õppimis-, käitumis- ja suhtlemisprobleemid;
- noored, kas ei ole teadlikud koolipoolse toetuse võimalustest või nad lihtsalt ei pea toetuse saamist vajalikuks;
- Pärnu linna ja maakonna 7-9. klasside noored peavad ennast piisavalt iseseisvaks, et üksi toime tulla;
- uuringus osalenud noored ei pea väga probleemseks vanemate välismaal töötamist;
- Pärnu linna ja maakonna 7-9.klasside noortel on oma vanematega usaldavad ja lähedased suhted;
- koolides on küll võimalused võõrsil töötavate vanematega laste aitamiseks olemas, kuid kindlaid käitumisjuhiseid spetsialistidel ja klassijuhatajatel ei ole.

Lõputöö autor sai töö koostamisel vastused püstitatud uurimisküsimustele ning ka kinnitust varemates uuringutes leitud tulemustele. Töö autor leiab, et kindlasti vajavad võõrsil töötavate vanematega lapsed edaspidi tugevdatud tähelepanu võrgustikuliikmete poolt. Lisaks arvab töö autor, et antud teemat võiks eelkõige uurida edasi spetsialistide vaatenurgast, kuna Pärnu linna näitel erinesid just nende arvamused. Töö autor leiab, et teemat võiks sama nurga alt uurida kõikides Eesti maakondades, et saada piisav ülevaade, kas on tegemist ikkagi langeva või tõusva trendiga.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Aaviste, M.** 2014. Tajutud vanemlik toetus ja toimetulek õpilastel, kelle vanem töötab võõrsil, Kuressaare Gümnaasiumi näite. TÜ Pärnu kolledži Sotsiaaltöö korralduse osakond. (Diplomitöö)
2. **Bronfenbrenner, U.** 1979 The ecology of human development: Experiments by nature and design. Harward Univerisity Press. Cambridge.
3. **Cochran, M. M., Brassard, J.A.** 1979. Child development and personal social networks. Child development.
4. **Diits M.** 2011. Võõrsil töötava vanema laps ei tohi üksi jääda. – Virumaa Teataja, 12.10.2011, lk 4.
5. **Eamets, R., Philips, K.** 2004. Tööjõu vaba liikumine Euroopa Liidus ja selle mõju Eesti tööturule. Tartu: TÜ Euroopa Kolledži Toimetised, nr 20, lk 6-8, 12-13.
6. Eestlased müüvad soomes. Facebook. [<https://www.facebook.com/groups/220544981325670/>]
7. Eestlased Soomes. 22.11.2013. [<http://estinfm.ee/eestlased-soomes-2/>]
8. **Faist, T.** 2000. The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces. Oxford, Clarendon Press.
9. FinEst- Eestlased Soomes. Facebook. [<https://www.facebook.com/groups/EstFin/>]
10. **Hagen-Zanker, J.** Why do people migrate? A review of the theoretical literature. Maastricht Graduate School of Governance. 2008 [http://www.fse.usj.edu.lb/2013-2014/cours%20macroynamique%20du%20march%C3%A9%20du%20travail/6%20MIGRATIONS/MPRA_paper_28197.pdf]

11. Integratsiooni ja migratsiooni sihtasutus. Rändealased mõisted. [http://www.meis.ee/randealased-moisted] 13.04.2015
12. **Kartau, M.** 2013. Lapse igapäevaelu peale mõlema vanema välismaale tööle siirdumist: lapse perspektiiv. (Bakalaureusetöö)
13. **Klefbeck J., Odgen T.** 2001. Laps ja võrgustikutöö. lk 74-75
14. **Korp, E., Leppiman, A., Meres, T., Vaher, A.** 2002. Laps elu, probleemid ja lahendused. http://raulpage.org/koolitus/laps_elu_probleemid.pdf
15. **Korp, E., Rääk, R.** 2004 Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses. Käsiraamat. Tallinn. lk 10-11, 13 [http://www.eatl.ee/wp/wp-content/uploads/Lastekaitsetoeotaja_20kasiraamat.pdf]
16. **Krieger, H.** Migration trends in an enlarged Europe. 2004. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. pp 4, 35.
17. **Kulu, L.** Migratsiooniprobleemid Euroopa Liidu idalaienemisel. Tartu 2000. lk 7
18. **Lomp, K.** 2012. Mehe välisriiki tööle siirdumise mõju perekonnaelule pereema vaatenurgast. TÜ Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut. (Bakalaureusetöö)
19. **Markina, A., Žarkovski B.** 2014. Laste hälbiv käitumine Eestis. Tallinn. Kriminaalpoliitika uuringud.
20. **Martinson, R.** 2013. Mehed töötavad võõrsil. – Pärnu Postimees, 9.01.2013. [http://pluss.parnupostimees.ee/1097180/mehed-tootavad-voorsil]
21. Meelespea välismaale tööle suunduvale lapsevanemale. Nõuandkeskus. [http://www.perenou.ee/public/22._08V_Voldik__2011__Meelespea_lapsevanemale1_3.pdf] 20.04.2015
22. **Minahan, A., Pincus, A.** 1973. Social work practice: Model and Method.
23. Oled tark vanem? [http://tarkvanem.ee/] 24.04.15
24. **Payne, M.** 1991. Tänapäeva sotsiaaltöö teooria: kriitiline sissejuhatus.
25. **Pärismaa, S.** Võõrsile tööle läinud vanem röövib lapselt hingerahu – Õpetajate Leht, 1.02.2013. [http://opleht.ee/2835-voorsile-lainud-vanem-roovib-lapselt-hingerahu/]
26. **Raudsepp, M.** 2014 Välismaal töötavate isade käsitlused kaugisaks olemisest. TÜ Ühiskonnateaduste instituut (Bakalaureusetöö)

27. **Rudi, H.** Välismaal töötavate vanemate lastel tekivad käitumisprobleemid – Postimees, 19.03.2008 [<http://www.postimees.ee/1771897/valismaal-tootavate-vanemate-lastel-tekivad-kaitumisprobleemid>]
28. **Saavolainen, M., Salonen, S.** 2000 Kumpi on ensin: perhe vai verkosto. Perheterapia 2.
29. **Samers, M.** Migration. 2010. Routledge, pp 9-11, 52.
30. Soome-Eesti sotsiaalkindlustus.
[http://www.topeltnmaksud.ee/press/faktapaketti_est.pdf] 24.02.2015
31. **Svedhem, L.** 1994. Nätverksterapi i teori och praktik. Stockholm: Carlsson förlag.
32. **Tammeorg, T.** 2014. Töö võõrsil: umbes 650 pere lapsed kasvavad vanemateta. – Eesti Päevaleht, 10.09.2014.[<http://epl.delfi.ee/news/eesti/too-voorsil-umbes-650-pere-lapsed-kasvavad-vanemateta?id=69713583>]
33. **Tarum, H.** Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013. Poliitikaanalüüs. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 2, 2014. lk 1
[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Toovaldkond/uuringud/Eesti_valjarandepotentsiaal_2013.pdf]
34. **Tassinopoulos, A., Werner, H.** 1998. Mobility and Migration of Labour in the.Cedefop Document, nr 1710.
35. Teavituskampaaniad. Sotsiaalministeeriumi koduleht.
[<https://www.sm.ee/et/teavituskampaaniad>] 24.04.15
36. **Tiit, E.-M.** Eesti rahvastik. Hinnatud ja loendatud. 2014. Statistikaamet. Tallinn. lk 109-11.
37. **Tikerpuu, A., Tulva, T.** 1998. Eesti Lastekaitsetööst sotsiaaltöö kontekstis. Tallinna Pedagoogikaülikool, Lastekaitse Liit.
38. **Tikerpuu-Kattel, A., Tulva, T., Viiralt, I., Väljataga, S.** 2002 Laps Eesti Ühiskonnas: probleemid kodus ja koolis. Tallinn. Tallinna Pedagoogikaülikool.
39. Vabad töökohad Soomes. Facebook
[<https://www.facebook.com/groups/630565990328570/>]
40. **Valtolina, G.G., Colombo, C.** 2012. Psychological well-being, family relations and developmental issues of children left behind. Psycholigal Reports: Relationships & Communications, 905-928.

41. Võrgustikutöö võimalusi töös lastega. 2003. Toim Edovald, T. Tallinn
42. Välismaal töötavate vanemate ja Eestis elavate lastega pered: parimad praktikad ja võimalikud ohud. 2014. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusüuringute keskus RAKE. Lk 10, 47-49, 53-54.
[http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/ec/loppraport_27.11.14.pdf]

LISAD

Lisa 1. Küsimustik 7-9. klasside õpilastele

Hea õpilane, järgnev küsimustik aitab mul uurida võõrsil töötavate vanematega õpilasi ja nende toetusvõimalusi koolis. Teil on võimalus avaldada oma arvamust antud teemal ja seeläbi tuua avalikkuse ette kitsaskohti, mis antud teemat puudutavad. Vastamine on anonüümne ning andmeid kasutatakse üldistatult diplomitöös. Küsimustik on jagatud seitsmeks blokiks, mis puudutavad üldandmeid, lapsevanemate töötamist välismaal, toimetulekut ja õppeedukust koolis, rahulolu vanemate välismaal töötamisega, toimetulekut igapäevaeluga, toetust lapsevanemate äraoleku ajal, ning suhtumist vanemate välismaale tööle minemisest. Ankeedi täitmisel tõmmake ring ümber kõige sobivamale variandile, kirjutage vastus punktiirjoonele või tõmmake rist sobivasse kasti.

Üldandmed

1. Sugu

Naine

Mees

2. Vanus

.....

3. Klass

7. Klass

8. Klass

9. klass

4. Elukoht

Linn

Asula

Maapiirkond

Lapsevanema(-te) töötamine välismaal

5. Kes Sinu perest välismaal töötab(-vad)?

▪ Ema

▪ Mul ei ole vanemaid

▪ Isa

▪ Mu vanemad ei tööta välismaal (**jätka**

▪ Mõlemad vanemad

vastamist alates küsimusest nr 17)

6. Kui tihti Sa oma võõrsil töötavat vanemat(-id) näed?

▪ Korra kuus

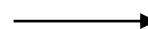
▪ Korra poole aasta jooksul

▪ Iga kuu aja tagant

▪ Muu.....

▪ Paari kuu tagant

Vastamine jätkub pöördel

Lisa 1 järg

7. Kes Sinu eest peamiselt hoolitseb vanema(-te) äraoleku ajal?

.....

8. Kas ja mille eest Sina pead vastutama kui isa/ema välismaal tööl on?

- Koristamine
- Poes käimine
- Toidu valmistamine
- Õdede- vendade eest hoolitsemine
- Muu.....

9. Kui tihti Sa suhtled oma välismaal töötava vanemaga/vanematega?

- Iga päev
- Korra nädalas
- Korra kahe nädala tagant
- Ei suhtlegi
- Muu.....

Toimetulek ja õppeedukus koolis

10. Kui palju tunnevad vanemad huvi Sinu tegemiste ja koolis käimise kohta?

- Väga palju, me räägime minu tegemistest ja koolist väga palju
- Palju, räägime vanemaga(-tega) minu asjadest tihti
- Keskmiselt, räägime vanemaga(-tega) olulisematest kooliasjadest ja muudest tegemistest
- Vähe, vanem(-ad) ei tunne minu tegemiste ja koolis käimise vastu väga huvi
- Väga vähe, vanema(-id) ei huvita minu tegemised ja kooliasjad

11. Kas nad aitavad Sind millegagi, mis on seotud koolis käimisega?

- Aitavad kodutöid teha
- Annavad raha kooliasjade ostmiseks, ekskursioonidel käimiseks
- Kui mul on probleeme, siis suhtlevad õpetajaga
- Toetavad mind emotsionaalselt
- Muu (mis?).....

12. Kas see, et Su vanem(-ad) on välismaal, on mõjutanud midagi seoses Sinu koolikäimisega?

- Mu hind on halvenenud
- Mul on raske hommikul kooli jõuda
- Ma ei saa õppimisega üksi hakkama
- Olen kooli ja õppimise vastu huvi kaotanud
- Olen ärritunud ja halvas tujus ega suhtle oma eakaaslastega
- Mu hind on paranenud
- Tänu iseseisvusele olen kohusetundlikum
- Muu.....

Rahuolu vanemate välismaal töötamisega

13. Hinda alljärgneval skaalal kui rahul oled sellega, et Su vanem(-ad) töötab(-ad) välismaal? (1-10 skaala, 1 - ei ole üldse rahul, 10 – väga rahul)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

14. Millega Sa rahul oled?

.....

.....

15. Millega Sa rahul ei ole?

.....

.....

Lisa 1 järg

16. Mis võiks olla teisiti?

.....
.....

Toimetulek igapäevaeluga

17. Kas oled nõus väidetega alljärgnevas tabelis? Tõmba rist kõige sobivamasse kastikesse.

	Üldse mitte	Ei ole	Osaliselt	Täielikult
Mul on raskuseid koolitööde tegemisega				
Mul on üksi raske toime tulla koduste majapidamistöödega				
Mul on vaja vanemaid, kellega räägin iga päev oma asjadest läbi				
Ma ei tule rahaga toime				

Toetus vanemate äraoleku ajal

18. Kas Sa tunned, et vajad toetust kelleltki teiselt, kui vanemat(-id) ei ole? Kui jah, siis kellelt. Täpsusta, millist toetust Sa allpool märgitud inimestelt soovid (nt ärakuulamist, abi kodutööde tegemisel vm).

- Vanavanemad.....
- Sõbrad.....
- Teised sugulased.....
- Klassijuhataja.....
- Keegi muu.....

19. Kas Sa arvad, et kool peaks Sulle toeks olema, kui vanem(-ad) on eemal?

Jah

Ei

Võib-olla

20. Millist toetust ootad koolilt?

- Abi õppimisel
- Murede ära kuulamine
- Mõistvat suhtumist, kui vanemad on ära ja tunnen ennast halvasti
- Muu.....

Vastamine jätkub pöördel

Lisa 1 järg

Suhtumine vanemate välismaale tööle minemisest (VASTA AINULT SIIS, KUI SU VANEM(-AD) EI TÖÖTA VÄLISMAAL)

21. Kas Sa oled enda arvates piisavalt küps jäämaks üksi koju oma igapäevaelu eest vastutama kui vanem(-ad) välismaale tööle lähevad? Palun põhjenda oma arvamust.

JAH

EI

.....
.....
.....
.....

22. Kuidas Sa suhtuksid sellesse, kui Su vanem(-ad) läheks(-id) välismaale tööle?

▪ Tunneksin ennast mahajäetuna	▪ Tunneksin, et mu vanemad usaldavad mind piisavalt
▪ Oleksin rahul iseseisvusega	▪ Ei oska öelda
▪ Tunneksin, et ma pole piisavalt iseseisev	▪ Muu.....

23. Mis Sulle selle juures meeldiks, mis mitte?

.....
.....
.....

24. Kas tunned, et saaksid iseseisvalt hakkama, kui vanemaid ei ole?

JAH

EI

25. Kui ei, mis Sulle raskusi valmistaks?

▪ Kodu eest hoolt kandmine	▪ Koolis käimine
▪ Rahaline toimetulek	▪ Asjaajamine (nt arsti juures käimine)
▪ Iseseisev õppimine	

26. Kas Sul on teisi täiskasvanuid inimesi, kellele toetuda kui ÜKS Sinu vanematest või mõlemad vanemad välisriiki tööle lähevad? Kui jah, siis kes?

▪ Vanavanemad	▪ Täiskasvanud sõbrad
▪ Teised sugulased (onu, tädi jne)	▪ Täiskasvanud õed/vennad
▪ Klassijuhataja	▪ Keegi muu (kes?)
▪ Kooli psühholoog/sotsiaalpedagoog	

**AITÄH VASTAMAST, OLED ANDNUD SUURE PANUSE MINU DIPLOMITÖÖ
ÕNNESTUMISEKS!**

Lisa 2 järg

9. Kas olete teadlik, et teil on ühiskondlik kohustus teavitada lapsest, kes on üksi ja võib olla ohus kuna ainus vanem või mõlemad vanemad on välismaal ning laps üksi?

JAH

EI

- Toimetulek ja õppeedukus koolis

10. Kas võõrsil töötava(-te) vanemaga(-tega) laps(-ed)eristuvad klassiruumis millegipoolest?

.....
.....
.....
.....
.....

11. Kas võõrsil töötava(-te) vanemaga(-tega) lapsel/lastel on koolis probleeme? Kui jah, siis milliseid?

.....
.....
.....
.....

- Koolipoolne toetus võõrsil töötavate vanematega lastele

12. Kas Teie arust peaks kool võõrsil töötavate vanematega last toetama? Põhjendage oma vastust.

.....
.....
.....
.....

13. Kui ei, siis kes peaks lapsega tegelema? (kui puudub toetus sugulusringis)

.....
.....
.....

14. Milliseid võimalusi näete koolis võõrsil töötavate vanematega lapse toetamiseks?

.....
.....

15. Kas te soovite antud teemaga seoses veel midagi lisada?

.....
.....
.....

AITÄH VASTAMAST, OLETE ANDNUD SUURE PANUSE MINU DIPLOMITÖÖ
ÕNNESTUMISEKS!

Lisa 3. Intervjuu küsimused erialaspetsialistidele

INTERVJUU KÜSIMUSED SOTSIAALPEDAGOOGIDELE/ KOOLI PSÜHHOLOOGIDELE/ LASTEKAITSETÖÖTAJATELE

1. Sugu
2. Ametikoht
3. Tööstaaž
4. Kas Teie arust on võõrsil töötavate vanematega lapsel/lastel probleeme? Kui jah, siis millised?
5. Kas Teie arvates peaks kool võõrsil töötavate vanematega last toetama? Põhjenda - miks, kes, kuidas.
6. Kui ei, siis kes peaks nende lastega tegelema? (kui puudub toetus sugulusringis)
7. Milliseid võimalusi näete koolis võõrsil töötavate vanematega lapse toetamiseks?
8. Kui tihti satub Teie juurde laps, kelle vanem(ad) töötab(-vad) välismaal?
9. Kuidas, mis põhjustel see laps Teie juurde satub?
10. Kuidas ja millist abi talle pakkuda saate?
11. Mis vanuses lapsed sellise probleemiga Teie juurde enim satuvad?
12. Kas Te töötate tihedalt koostöös perega? On nad valmis koostööks?
13. Kas lapsevanemad teavitavad kooli oma välismaal töötamisest?
14. Kas Teie arvates peavad riik ja kohalikud võimuorganid sellist nähtust juba probleemiks? Kas rakendatakse mingisuguseid meetmeid?
15. Kas Te soovite veel midagi lisada selle temaga seoses?

Lisa 4. Vastus selgitustaotlusele

Andmekaitse Inspeksioon
tunnistas selle dokumendi 06.03.2015
ASUTUSESISESEKS KASUTAMISEKS
avaliku teabe seaduse § 35 lg 1 p 12 alusel,
kuni 06.03.2090

ERAAELU KAITSE JA RIIGI LÄBIPAINIVUSE EEST

ANDMEKAITSE INSPEKTSIOON

Lp Kristi Kähär
e-post: KRISTIKAHAR@GMAIL.COM

Teie: 19.02.2015
Meie: 06.03.2014 nr 2.1.-5/15/339

Vastus selgitustaotlusele

Selgitame, et Teie poolt kirjeldatud juhul ja eeldusel, et küsimustik on tõepoolest anonüümne ega võimalda vastanud isikute otseselt ega kaudset tuvastamist, isikuandmete kaitse seadus ei kohaldu (ka mitte alaealiste poolt täidetud ankeetidele).

Samas on tegemist andmetöötlusega, mille puhul on andmete esitamine vabatahtlik.

Õpetajate väide, et nad ei soovi isikuandmeid edastada võib siiski olla põhjendatud, sest kui klassis on vaid üks küsitluse kriteeriumitele vastav laps ja ta annab õpetajale täidetud küsitluslehe, on ta õpetaja jaoks otseselt tuvastatav. Teistsugune oleks olukord juhul, kui küsitluslehe täitnud laps annab selle õpetajale nt kinnises ümbrikus.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/
Merit Valgjär
juhtivinspektor
peadirektori volitusel

Joonis 10. Vastus selgitustaotlusele (Andmekaitse inspeksiooni e-mail).

SUMMARY

PROBLEMS IN CHILDREN IN FORMS 7-9 WITH PARENTS WORKING ABROAD ON THE EXAMPLE OF CITY OF PÄRNU AND COUNTY.

Kristi Kähär

Hereby final paper is Problems of Children in Forms 7-9 with Parents Working Abroad on the Example of City of Pärnu and County. The author studied the topic as it is currently actual in Estonia and interests the author.

The aim of the study was to find out the problems of children with parents working abroad and possibilities for support at school and compare the views of the parents working abroad and of those not working abroad.

The final paper consists of theoretical and empirical chapter. An overview was given about migration and labour migration generally and in the context of Estonia in the theoretical chapter. In addition, in the empirical chapter the author explained social networking and earlier studies on the given topic. The study carried out by the author was also explained in the empirical chapter. Quantitative and qualitative method was used. The author questioned students from form 7-9 and class tutors, as well compiled structured qualitative interviews with social pedagogues, councillors and psychologists. Interviews with specialists added an extra value to the final paper as they helped to interpret answers collected from students which allowed the author to come to conclusions. Unfortunately the author found the answers from the class tutors laconic. It was concluded that the class tutors are not aware of the problem or do not deal with the problems that frequently.

The schools were visited between 4.03-30.03 where 376 questionnaires were handed out and 269 were received. Ten questionnaires were removed for the analysis as the answers

were incomplete or inadequate. 15 questionnaires were given to class tutors and ten of them were received by the author. Eight specialists were contacted for interviews whereas five of them agreed to participate in the study.

Based on the results it can be concluded that:

- Majority of students participated in the study in the City of Pärnu and county have one parent working abroad;
- students with parents working abroad participated in study in the City of Pärnu and county have come to terms with the situation, although miss their parents and the feeling of safety is disconcerted;
- the biggest problems among students with parents working abroad are with studying, behaviour and communication;
- students are not aware of the support provided by the school or are unwilling to accept it;
- students of City of Pärnu and county in grades 7-9 consider themselves independent enough to manage;
- students participated in the study do not see the problem with parents working abroad;
- students of the City of Pärnu and county in grades from 7-9 have entrusting and close relationships with their parents;
- schools have possibilities for supporting children with parents working abroad but specific guidelines for specialists and class tutors have not been specified.

The author answered the research question and confirmed the results in the previous studies. The author finds that students with parents working abroad need furthermore attention from the social network. In addition, the topic should be studied from the aspect of specialists as on the example of City of Pärnu opinions varied widely. The topic should be studied in all Estonian counties in order to find out whether it is a descending or ascending trend.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristi Käär

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Võõrsil töötavate lapsevanematega laste probleemid Pärnu linna ja maakonna 7-9. klasside näitel,

mille juhendaja on Liina Käär.

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **20.05.2015**